
હરીફાઇનો ભોમિયો

.....

[હરીફાઇને સરળ માર્ગદર્શન]

લેખક :

મનહરલાલ ચંદુલાલ વ્યાસ

રાણપુર (જ. અમદાવાદ)

મૂલ્ય રૂા. ૧-૪-૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૭૫૮ કિંમત રૂ. ૪૦

ગ્રંથનામ રસિકાદિતિ લગ્નમાળા

વર્ગિક ઠસન-૨૧

હરીફાઈનો ભોમીયો

[હરીફાઈને સફળ માર્ગદર્શન]

દર્શક તથા પ્રકાશક :

મનહરલાલ ચંદુલાલ વ્યાસ

રાણપુર (કાઠિયાવાડ)

卐

આવૃત્તિ ૧લી

પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૯૭

સને ૧૯૪૦

મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

મંથસ્વામીત્વના સર્વ હક્ક
પ્રકાશકને : સ્વાધીન

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૨૭-૫૮

ગણતરી વગર કાર્ય કરનાર
કદિ સફળ થઈ શકતો નથી. અને
ગણતરીની સાથે સાહસ લાગે
છે તો તેમાં સફળતા સંભવ બને છે.

મુદ્રક : ચંદુલાલ જેઠાલાલ બા.સ.
મુદ્રણસ્થાન : સ્વામી મુદ્રણાલય : રાણપુર

પ રિ ચ ય

ચી ભાષ મનહરે આ પુસ્તક તૈયાર કરીને મને વાંચવા તથા ચે.ગ્ય લાગે તે સુધારો-વધારો કરવા માટે આપ્યું. તેની સાથે માગણી કરી કે મારે આ પુસ્તકનો પરિચય વાચકને આપવો.

આ પુસ્તકનો પરિચય આપવાનો મારો અધિકાર છે એમ હું માનું છું. વર્ષો પહેલાં ઇંગ્લાંડનાં કેટલાંક અખબારોમાં ચિત્ર હરીફાઈ તેમ જ 'કોસ-વડ'-પદ્ધતિની હરીફાઈ પ્રગટ થતી મેં જોયેલી. તે વખતથી જ તેમાં હું રસ લેતો હતો. ત્યારબાદ 'બહુરૂપી' ના પ્રારંભથી તેના વિશેષ પ્રચારને માટે તેમાં પણ મેં ચિત્ર હરીફાઈ તથા જાત જાતના કાવ્યાંતી હરીફાઈઓ રજૂ કરેલી. એ પછી 'બહુરૂપી ડિટેક્ટિવ શબ્દચોરસ' હરીફાઈનો પ્રારંભ થયો. એ વિષયમાં ચી. ભાષ મનહરે વિગંતો આપેલી હોય અહીં ચર્ચિત ચર્ચણીની જરૂર નથી.

'બહુરૂપી' માં શબ્દચોરસ હરીફાઈ ચાલુ થઈ તે પછી એ પ્રકારની પુષ્કળ હરીફાઈઓ જુદા જુદા નામથી શરૂ થયેલી, તે હું જોતો, તેમાં રસ લેતો, તેનો ઉકેલ કરતો, ચી. ભાષ મનહરની ઉમર વધવાની સાથે તેને પણ એવી હરીફાઈઓમાં રસ પેદા થયો. તે તથા તેના મિત્રો 'જન્મભૂમિ'ના શબ્દચૂડની હરીફાઈમાં રસ લેવા લાગ્યા.

સીન્ડીકેટ એટલે ભાગીદારીમાં પ્રવેશદીના વ્યક્તિગત ઓછા ખર્ચે વધારે પ્રવેશપત્રો ભરી શકાય. અને વધારે પ્રવેશપત્રો ભરવાથી બિન્ન બિન વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને ફેરવી ફેરવીને જુદાં જુદાં પ્રવેશપત્રોમાં મૂકી, તે માંહેના એકાદા પ્રવેશપત્રને બૂલ રહીત અથવા ઓછી બૂલોવાળું બનાવી શકાય.

એ વિચારથી ચી. મનહર ઓછાં પ્રવેશપત્રોમાં વધારે શબ્દો કેવી રીતે ગોઠવી શકાય, તે વિષયમાં મથામણ કર્યા કરતો. તેમાં મારી પણ સલાહ લેતો. હું મારી પુદ્ધિ પ્રમાણે તેની ગણતરીમાં માર્ગદર્શક થતો.

એ રીતે તેણે પ્રાપ્ત કરેલા અનુભવને આધારે આ પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે. તેની અંદર તેણે જુદાં જુદાં દર્શનમાં, આપવા યોગ્ય પુષ્કળ માહિતી આપી છે, વિશ્લેષ આવીએના શબ્દો કેવી રીતે પ્રવેશપત્રોમાં ગોઠવી શકાય એ દર્શાવનારાં કોષ્ટકો આપ્યાં છે, તેમ જ અમુક રીતે અમુક સંખ્યાનાં પ્રવેશપત્રોમાં એ શબ્દો ગોઠવવાથી તે પ્રવેશપત્ર - માંથી એકાદું પ્રવેશપત્ર બધા ખરાના સંભવમાં અથવા વધુમાં વધુ અમુક જૂલમાં શા માટે આવે છે, તેની પણ તેણે સમજણ આપી છે.

હરીફાઈમાં રસ અને ભાગ લેનાર બધા હરીફો કાંઈ ધડાંચેલા અને અનુભવી તથા ગણતરીબાજ નથી હોતા. તેમને મુખ્ય મુદ્દાની પૂરી સમજણ પાડવામાં ન આવે તો કેવળ પ્રવેશપત્રોના આપેલા કોષ્ટક ઉપર તેમને શ્રદ્ધા ન બેસે. એટલે એ કોષ્ટકોની સાથે આપેલી સમજણ તથા માહિતી નવા હરીફોને પણ નિઃશંક બનાવનારી અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરનારી લાગશે.

આ કોષ્ટકો અને તેની સમજણ એટલાં સ્પષ્ટ બન્યાં છે કે એ વિષે અહીં વિશેષ પરિચય આપવાની કશી જરૂર રહેતી નથી. પરંતુ હરીફો સમક્ષ એક મુદ્દો સ્પષ્ટ કરવા ઇચ્છું છું.

એ તમે ત્રણ કે છ પ્રવેશપત્રો બરીને મોટું ઇનામ મેળવવાની આશા રાખતા હો તો આ પુસ્તકમાં આપેલાં કોષ્ટકો કદાચ તમને અસરકારક સહાયક નહિ બની શકે. એ માટે તમારે ઓછામાં ઓછાં સોળ અથવા તેથી વધારે પ્રવેશપત્રો બરવાને તૈયાર થવું જોઈએ.

જોઓ સાધનસંપન્ન હોય તેમને એટલાં પ્રવેશપત્રોની પ્રવેશશી જોગવાઈ ન થાય. પણ બધા હરીફો સાધનસંપન્ન ન હોય. એટલે જોઓ વધારે પ્રવેશશી ખર્ચવાને તૈયાર ન હોય તેવા હરીફો એકત્ર બની, બાબીદારીમાં પ્રવેશપત્રો બરે તો તેમને વ્યક્તિગત પ્રવેશશીનું ખર્ચ વધારે ન આવે તથા તેઓ પોતાની મજબૂતરીનો સફળ બદલો મેળવી શકે.

કેટલાક હરીફોના માનસનો મને અનુભવ છે. તેઓ હરીફાઈમાં કાંઈને પોતાનો બાબીદાર બનાવવાનું પસંદ કરતા નથી. કારણ કે

પોતાની મહેનતના બદલામાં મોટી રકમનું ઇનામ મળે, તેમાં લાગ પડી જાય એ તેમને પસંદ નથી.

એવા માનસવાળા હરીફ લાગ્યે જ લાંબા મેળવે છે. જ્યારે મોટે ભાગે તેમને શુભાવવાનું જ હોય છે. ચી. ભાઇ મનહરે જણાવ્યું છે તેમ તે તથા તેના મિત્રો ભાગીદારીમાં આજે લગભગ અઢાર-વીસ મહિના થયા 'જન્મશ્રમિ' શબ્દવ્યૂહની હરીફાઈમાં લાગ લે છે. તે દરમિયાન તેમને નિષ્ફળતા કોષ્ટક વ્યૂહમાં જ સાંપડી છે, જ્યારે ખીજા વ્યૂહોમાં ઓછી-વધુ સફળતા તેઓ મેળવી શક્યા છે.

'બહુરૂપી' શબ્દચોરસમાં પણ કેટલાક હરીફ ભાગીદાર થઇ પોતાની સીન્ડીકેટ બનાવીને લાગ લે છે, જુદાં જુદાં નામનાં પણ મોટી સંખ્યામાં પ્રવેશપત્રો મોકલે છે, તેમાંના ધણી હરીફો સરખા ઇનામ પ્રાપ્ત કરવાને લાગ્યજાણી થયા છે. એટલે આવી કોઇ પણ હરીફાઈમાં તમે મિત્રોની સીન્ડીકેટ બનાવીને લાગ લેશો તો બ્યક્તિગત ઓછા ખર્ચે મનધાર્યા પ્રવેશપત્રો મોકલી સુંદર સફળતા સાધી શકશો.

આ નાના પુસ્તકને જુદાં જુદાં દર્શનોમાં વહેંચી નાંખ્યું છે. આવી હરીફાઈથી બિલકુલ અનુભવ માણસ પણ પ્રવેશપત્ર કેવી રીતે ભરવું, અમુક વિકલ્પ આવીઓના બેઉ શબ્દોને આવરી લેવાં હોય તો કેટલાં પ્રવેશપત્રો ભરવાં પડે, એ બરાબર સમજી શકે તેમ છે. કોઇ પણ આવી વાંચીને તેને અનુરૂપ શબ્દ કેવી રીતે નક્કી કરવો તે પણ તેમાં દર્શાવ્યું છે.

કેટલીક વખત તમે પ્રવેશપત્રો ભર્યાં હોય તેનો સાચો ઉકેલ બહાર પડે ત્યારે તમે આશ્ચર્યચકિત બની જાઓ એવું પરિણામ તમારી દૃષ્ટિએ પડે છે. ધણી હરીફો એ વખતે સંપાદકનો દોષ કાઢવા લાગી જાય છે. તેમના મગજમાં ઉશ્કેરાટ એટલો તીવ્ર બને છે કે જાણે સંપાદકે તેમને ભારે અન્યાય કર્યો હોય, એવું તેમને લાગે છે. પરંતુ જો તેઓ શાંતિથી વિચાર કરે, આવીમાં

આપેલા સચક શબ્દોને લક્ષમાં લે તો સંપાદકની પાસે પોતે સાચા ઉકેલમાં મોકેલા શબ્દોને વાળખી ઠરાવવા માટે પાગો છે, એવું જણાઇ આવ્યા શિવાય રહે નહિ.

એવા સચક શબ્દો ચાવીઓમાં સાચા ઉકેલને નકકી કરવાના કાર્યમાં મોટો ભાગ ભજવે છે, તે બૂલવું જોઇએ નહિ.

આ પુસ્તકમાં તો અને તેટલી વધુમાં વધુ વિકસ્ય ચાવીઓના શબ્દોને આવરી લઈ પ્રવેશપત્રો ભરવાની રીતિ બતાવી છે. એ રીતે કરવાથી નિઃશકપણે તમારા એક પ્રવેશપત્રને 'બધા ખરા' માં લાવી શકાય તેમ છે.

ચી. ભાષ મનહરે તમામ વિગતો બની શકી તેટલી સ્પષ્ટતા પૂર્વક આપેલી હોય, કોઇને કશી પણ મુંઝવણ પડે તેમ નથી.

હું આશા રાખું છું કે શબ્દચોરસ હરીફાઈમાં રસ અને ભાગ લેતા તમામ હરીફોને આ પુસ્તક કાયમનું સાથીદાર, સન્મિત્ર, અને માર્ગદર્શક મંત્રી જેવું બનશે. એની સહાય તમને મોટું ધનામ મેળવવામાં સફળ બનાવે એમ ઇચ્છું છું.

રાણપુર } ચંદુલાલ જોડાલાલ વ્યાસ
તા : ૧૧ : ૧૧ : ૪૦

નિરાશ હરીફોને આશાનો શુભ સંદેશ

હરીફાઈ ભરી નિરાશ થયા હો તો અમારી ગેરન્ટીડ નવ એન્ટ્રીઓ મંગાવો. કી. આઠ આના. જન્મભૂમિ-બહુ-રૂપી અને ચાલુ વ્યુહના સચોટ ઉકેલ, જાદી આના ખીડી લખો : લક્ષ્મી કવર. મદનપુડા મોહમેદન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૮.

‘ બહુરૂપી ’ ડિટેક્ટિવ રાખ્દચારસ

૬ રી ફા ઇ

‘ બહુરૂપી ’ ના દરેક અંકમાં પ્રકટ થાય છે. તેમાં તમે સરસ ઇનામ મેળવી શકો છો. તેની આવીઓ તમારા મગજને કસે છે, બુદ્ધિનો વિકાસ કરે છે, તમારો સમય આનંદમાં પસાર કરાવે છે. ઇનામો પણ સારાં આપાવે છે.

ઉપરાંત ‘ બહુરૂપી ’ ના દરેક અંકમાં સંપૂર્ણ ડિટેક્ટિવ વાર્તા, ‘ બહુરૂપી ’ ના વાચકોને બળવાન બનાવનારી અનુભવી આયુર્વેદ દવાકર વૈદ્યરાજની પ્રભોત્તર રૂપે સુંદર શાસ્ત્રીય સલાહ, નવરાશમાં જ્ઞાન સાથે ગમત આપનાર નવ રસથી ભરપૂર દેશ-પરદેશની માહિતી, પ્રવાસ વર્ણન, અંધારી આલમના વધતા જતાં ઉઠાઉગીરોથી સાવધ બનાવનાર સત્ય ઘટનાઓ અને એવું એવું ભરત્યક રસિક રહસ્યપૂર્ણ, રોત્યક અને રોમાંત્યક સાહિત્ય આવે છે.

દર ગુરૂવારે પ્રકટ થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૩-૦. વાર્ષિક આહકને રૂ. ૩-૮-૦ ની રસભરી નવલકથા ‘ દીવાન અમરજી ’, જેમાં સોરઠના એક મુત્સદ્દી વીરનો રોમાંત્યક ઇતિહાસ ભર્યો છે. આજે જ વાર્ષિક લવાજમ મોકલી આહક બનો.

વ્યવસ્થાપક : ‘ બહુરૂપી ’ કાર્યાલય

રાણપુર (કાઠિયાવાડ)

અ * નુ * ક * મ * લિ * કા

દર્શન	વિષય	પૃષ્ઠ	દર્શન	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	હરિકાષ્ઠનો પૂર્વ ઇતિહાસ	૧	૯	સાત વિકલ્પ ચાવીઓ	૪૫
૨	શબ્દચોરસની હરિકાષ્ઠ	૫	૧૦	આઠ વિકલ્પ ચાવીઓ	૫૦
૩	ચાવીઓની ચર્ચા . . .	૯	૧૧	નવ વિકલ્પ ચાવીઓ	૫૬
૪	બધા ખરા માટે . . .	૨૩	૧૨	દશ વિકલ્પ ચાવીઓ	૬૫
૫	બે અને ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ . . .	૨૫	૧૩	વધારે વિકલ્પ ચાવીઓ	૬૮
૬	ચાર વિકલ્પ ચાવીઓ	૨૮	૧૪	ત્રેવડા શબ્દો	૭૦
૭	પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ	૩૩	૧૫	ઇન્ટર લોકર	૭૪
૮	છ વિકલ્પ ચાવીઓ .	૩૯	૧૬	ઉપસંહાર	૭૬

સંગીન અને સચોટ ઉકેલ વગર શબ્દપાશ ગાળિત નીબંધ નીચે છે ! માટે જન્મ-

ભૂમિ અથવા બદ્ધપી અથવા ઇલસ્ટ્રેટેડ વીકલી હરિકાષ્ઠનો ખીન-હરીફ સચોટ ઉકેલ મંગાવો ફરેકના અઢી આના.

ધનામો જીતવાં છે ? પસંદગીનાં પ્રવેશ પત્રો મંગાવો. આઠના છ આના. સોળના દશ આના. ચોવીશ પ્રવેશ પત્રો ફક્ત ચૌદ આનામાં મંગાવો. લખો:—

શબ્દરચના કવર. ૧૮૨, કેર્નર રીપન રોડ, મુંબઈ.

હરીકાષ્ઠનો ભોમિયો

દર્શન પહેલું

હરીકાષ્ઠનો પૂર્વ ઇતિહાસ

હું નાનો હતો. શાળામાં અભ્યાસ કરતો હતો. તે વખતે ‘અહુરૂપી’ની શરૂઆતના વર્ષમાં તેની અંદર ચિત્રમય હરીકાષ્ઠ મેં જોઈ હતી. એ હરીકાષ્ઠમાં અમે વિદ્યાર્થીઓ અહુરસ લેતા. દરેક અંકમાં જાણીતી કવિતાની બે લીટી ચિત્રોમાં આપવામાં આવતી. એ ચિત્રો જોઈ, શુદ્ધિ પહોંચાડી, મગજ કસી, પૂરા વિચાર કરીને તેનો ઉદ્દેશ કરવાનો રહેતો.

આવી ચિત્રમય હરીકાષ્ઠ તે વખતે સામાન્ય રીતે ગુજરાતી ભાષાના કોઈ સામયિકમાં રજૂ થતી નહિ હોવાથી, ‘અહુરૂપી’ની એ હરીકાષ્ઠએ થણા સાહિત્યરસિકોનું આકર્ષણ કર્યું હતું. એ વખતે ગુજરાતી સામયિકમાં સામાન્ય રીતે કોઈ હરીકાષ્ઠ આવતી જ ન હતી. હા, કોઈ કોઈ સામયિકમાં અમુક ગણિતનો કે એવો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવતો અથવા તો અમુક મામના કે કોઈ ભારતીય આજે-વાનના નામના છુટા છુટા બે કે ત્રણ અક્ષરોથી થતા શબ્દના અર્થો

આપી, તે ગામ કે દેશનેતાનું નામ નક્કી કરી આપવાની માગણી થતી. તેમાં ઉત્તીર્ણ થનાર અમુકને નાની નાની કોમતનાં ઇનામ આપવાનું જાહેર થતું.

ત્યારબાદ હરીફાઇનો પ્રચાર વધવા લાગ્યો અને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ કે સંસ્થાઓ તરફથી ગામોનાં નામ શોધી કાઢવાની તથા ખાલી ચોરસામાં, જાહેર કરેલા અંકોમાંથી જુદા જુદા આંકડા મૂકીને આડી, ઉભી તથા તીરકસ હારનો અમુક ચોક્કસ સરવાળો લાવવાની ઇનામી હરીફાઇઓ નજરે પડવા લાગી.

ગામનાં નામોની હરીફાઇ તો કેવળ ખાલીશતાભરી જ લાગતી હતી.

રામનગર : દામનગર : જામનગર :

એમાં ‘મ’-‘ગ’ અને ‘ર’ ત્રણ અક્ષરો આપીને એમ જાહેર કરવામાં આવે કે બાકીનાં બે ખાલી ખાનાંમાં બે અક્ષરો મૂકી, ગામનું નામ બનાવો. અમે સીલગંધ કવરમાં રાખેલા ઉકેલની સાથે જે પ્રવેશપત્ર મળતું આવશે તે જ સાચું ગણાશે.

એ રીતે કોઇમાં ત્રણ નામ થતાં હોય. કોઇમાં ચાર કે પાંચ ગામનાં નામ પણ થતાં હોય. હરીફાઇમાં એ રીતે જુદાં જુદાં પાંચ ગામો નક્કી કરવાનાં આપ્યાં હોય. તેમાં હરીફાઇના સંચાલકે નક્કી કરેલું ગામ તમે લખ્યું હોય તો જ તે સાચું ગણાય.

આવી હરીફાઇમાં હરીફોને મગજ કસવાની જરૂર રહેતી નથી, શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાનો અવકાશ નથી, અલ્પલટપે ગમે તે ગામનું નામ બનાવી દેવાનું હોય છે. તેમાં લાગ્યું તો તીર, નહિ તો તુકો!

પરંતુ એનું પરિણામ એ આવ્યું કે આવી હરીફાઇઓ તરફ જનતાનું આકર્ષણ ન થયું, તેમનો રસ ન જામ્યો અને એવી હરીફાઇઓ આપોઆપ અદસ્ય થઇ ગઇ.

અને આંકડાની હરીફાઈનું વળી જુદી જ જાતનું પ્રકરણ છે. મત્યારે પણ કોઈ કોઈ આંકડાની ઇનામી હરીફાઈ અખબારોનાં પાનાં પર દ્રષ્ટિગોચર થાય છે, પરંતુ અગાઉ તો એવી હરીફાઈઓ જુજળ પ્રમાણમાં જોવામાં આવતી. તેમાં મોટે ભાગે ઓરસચોરસ પાર એટલે બધાં મળી સોળ ખાનાનું ખાલી ચોકું મૂકવામાં આવતું. તેની સાથે એકથી સોળ સુધીના કિંવા એ રીતે અમુક સોળ અંકો આપવામાં આવતા. પછી હરીફાઈને જણાવવામાં આવતું કે આપેલા અંકોમાંથી ચોકડાના ખાલી ખાનામાં ગમે તે અંક મૂકો. એવી રીતે એ ખાનાં ભરી દો કે તેથી આડી, ઉભી અને તીરક્સ હારનાં ખાનાંમાં મૂકેલા અંકોનો સરવાળો કરવામાં આવે તો દરેક હારનો સરવાળો અમુક ચોક્કસ અંકનો જ થાય : દાખલા તરીકે અઠાવીશ, બત્રીશ કે છત્રીશનો થાય.

પરંતુ તેમાં એક શરત રહેતી. હરીફાઈના સંચાલકે પોતે એવું ચોકું તૈયાર કરી, તેમાં પોતાને ચોગ્ય લાગે તે ઠરાવેલો ચોક્કસ સરવાળો થાય એવી રીતના અંકો મૂકી, તે ઉકેલને સીલબંધ કવરમાં રાખી, એ કવર કોઈ બેન્કમાં કિંવા કોઈ અખબારની કચેરીમાં મૂકવામાં આવ્યું હોય; તે સાચા ઉકેલમાં જુદા જુદા ખાનામાં મૂકવામાં આવેલા અંક પ્રમાણે જો તમે તે તે ખાનામાં તે તે અંકો મૂક્યા હોય તો જ તમે ઇનામને માટે હક્કદાર ઠરો.

તેમણે જણાવેલો સરવાળો દરેક હારનો થઈ શકે એ રીતે તમે અંકો મૂક્યા હોય, તથાપિ તેમના સાચા ઉકેલના અંકોના અનુક્રમ સાથે તે મળતા ન આવે તો પછી એ સરવાળો તેમણે જાહેર ક્યાં મુજબનો થતો હોય તો પણ તમે તે ઉકેલ પ્રમાણે અમુક ચોક્કસ ખાનામાં ચોક્કસ અંકો મૂકેલા નહિ હોવાથી તમને ઇનામનો લાભ મળી શકે નહિ.

અહીં એક દાખલો આપીને સમજાવું : ત્રણ આડી અને ત્રણ ઉભી હાર થાય એવું નવ ખાનાનું ચોકું છે. એકથી નવ સુધીના

અંક જાહેર કર્યા છે. તમારે તેમાંથી કોઈ પણ અંક ફરીથી લેવાનો નથી, અને માત્ર આડી તથા ઉભી હારનો સરવાળો પંદર થાય એ રીતે નવ ખાનામાં અંકો મૂકવાના છે.

એવી રીતે અંકો ગોઠવવામાં તમને જરીકે મુશ્કેલી નહિ લાગે. તમે તુરત જ ચોક્કામાં આંકડા મૂકીને ઉભી તથા આડી હારનો પંદરનો સરવાળો લાવી શકશો. જૂઓ:

૩	૭	૫
૪	૨	૯
૮	૬	૧

આ રીતે ઉભી તથા આડી હારનો સરવાળો પંદર થાય છે. પરંતુ સંચાલકે

૩	૪	૮
૭	૨	૬
૫	૯	૧

આ રીતે તેમનો સાચો ઉકેલ સીલબંધ કવરમાં મૂક્યો હોય તો તમારું પ્રવેશપત્ર ધનામને માટે હક્કદાર ઠરતું નથી.

આમ જો ફેરફાર કરીને દરેક ખાનામાં જુદા જુદા અંક મૂકીને તમે પંદરનો સરવાળો લાવવા ધારો તો તમારે આવાં ઓછામાં ઓછાં ચોવીશ પ્રવેશપત્રો બરવાં જોઈએ. મને તો લાગે છે કે એથી વધારે પ્રવેશપત્રો જુદા જુદા ખાનામાં જુદી જુદી રીતે અંકો મૂકવાથી પણ મંદ શકે.

આ તો એક દાખલો આપ્યો. જે ૧૬ ખાનાંનો ચોરસ હોય અને વધારે અંકો આપ્યા હોય તો તમારે સંખ્યાબંધ પ્રવેશપત્રો ભરવાં પડે, અને એટલાં પ્રવેશપત્રો ભરો તો જ તે માંહેનું એક પ્રવેશ-પત્ર સીલબંધ કવરમાં મૂકેલા સાચા ઉકેલની સાથે કદાચ મળતું આવે.

એ તો જાણે સમજ્યા, પરંતુ આવી આંકડાના સરવાળાની હરીફાઈમાં તમારે મગજને કસવું પડતું નથી, તેમ તમે તમારી બુદ્ધિને ઉપયોગ કરીને ભરેલું પ્રવેશપત્ર સાચું જ પડશે એવી આશા પણ તેમાં રાખી શકાતી નથી.

એટલે આવી આંકડાની હરીફાઈ પણ વધારે આકર્ષક બની શકી નથી, અને અગાઉ એવી સંખ્યાબંધ સંસ્થાઓમાંથી અત્યારે માત્ર ગણીગાંડી સંસ્થાઓ જ આંકડાના સરવાળાની હરીફાઈ ચલાવનારી જેવામાં આવે છે.

દર્શન બીજું

શબ્દચોરસની હરીફાઈ

આજથી આશરે પાંચ કે છ વરસ પહેલાં મુંબઈથી પ્રકટ થતા ‘ઇલસ્ટ્રેટેડ વીકલી’ નામના સાપ્તાહિકમાં અંગ્રેજીમાં ‘કોસવર્ડ’ પઝલ ‘ની એટલે કે શબ્દચોરસની હરીફાઈની શરૂઆત થઈ.

જેઓ આવી હરીફાઈમાં રસ લે છે તેમને આ વિષયમાં બહુ સમજવવું પડે તેમ નથી. પરંતુ જેઓ આ વિષયથી અપરિચિત છે તેમને એ બાબતની માહિતી આપવાની જરૂર જણાય છે.

આવા ‘કોસવર્ડ પઝલ’ ઇંગ્લાંડનાં અખબારોમાં તો ક્યારનાય શરૂ થઈ ગયા હતા, પરંતુ ‘ઇલસ્ટ્રેટેડ વીકલી’એ હિન્દુસ્તાનમાં અંગ્રેજી વાંચી શકનાર જનતાનું તેની તરફ ભારે આકર્ષણ કર્યું. તે હરીફાઈ અત્યારે પણ ચાલે છે.

તેમાં ઓરસચોરસ બાર-બાર ખાનાં મળી કુલ ૧૪૪ ખાનાં-
માંથી કેટલાંક ખાનાંમાં કાળા બ્લોક મૂકીને બંધ કરી દેવામાં આવ્યાં
હોય છે. કેટલાંકમાં અંગ્રેજી અક્ષરો મૂકવામાં આવ્યાં હોય છે અને
કેટલાંક ખાનાં ખાલી રાખવામાં આવ્યાં હોય છે.

એ રીતે ખાલી રાખેલાં ખાનાંમાં અક્ષરો મૂકીને હરીફે આઠ
તથા ઊભા શબ્દો બનાવવાના હોય છે. પરંતુ તેમાં ગમે તે અક્ષર
મૂકીને ગમે તે શબ્દ બનાવવાનો હોતો નથી. ઊભા અને આઠ
જેટલા શબ્દો બનાવવાના હોય તેના નંબર આપેલા હોય છે અને
તે દરેક નંબરવાળા શબ્દની ચાવીઓ, જેને અંગ્રેજીમાં 'કલ્ચુ' કહે
છે, તે પણ આપવામાં આવેલી હોય છે.

એ ચાવી એટલે એક વાક્ય. તે વાક્ય વાંચી, વિચારીને તેમાં
કયો શબ્દ ચોક્કસ ચાય છે તે હરીફે નક્કી કરવાનું હોય છે.

'ઇલસ્ટ્રેટેડ વીકલી'નો 'એ કોસવર્ડ' પઝલ 'ખૂબ લોકપ્રિય થઇ
ગયો હતો, અને તેથી તેના અનુકરણ રૂપે ગુજરાતી ભાષામાં પણ
શબ્દચોરસની હરીફાઈનો પ્રારંભ થયો હતો.

તેની શરૂઆત પણ મારા પિતાના તંત્રીપણા નીચે ચાલતા
'બહુરૂપી'માંથી જ થઇ હતી. 'બહુરૂપી'ના શબ્દચોરસે ગુજરાતી
જનતાનું ખૂબ લક્ષ ખેંચ્યું હતું, અને તેને પરિણામે જુદાં જુદાં
સંખ્યાબંધ ગામોમાંથી એવી શબ્દચોરસની હરીફાઈ સેંકડો માણસોએ
જુદાં જુદાં નામો રાખીને શરૂ કરી દીધી હતી. પરંતુ તે પણ લાંબો
વખત ન ચાલ્યું. કારણ કે કેટલાક હરીફાઈના સંચાલકોને પ્રચાર
માટેનાં સાધનો ન હતાં, કેટલાક બિનજવાબદાર સંચાલકો હરીફાઈ
પાસેથી પ્રવેશશ્રી લેઇ, તેમને ઇનામો આપવાના અખાડા કરતા.
કેટલાક સંચાલકો મોટી રકમોનાં ઇનામો જાહેર કરતા, બ્યારે તેમની પાસે
આવેલી પ્રવેશશ્રીમાંથી વ્યવસ્થા વગેરેનું ખર્ચ કાઢીને બાકીની રકમ
પણ ઇનામ તરીકે આપવાને બદલે ચાલિ કરી જતા. કોઇ કોઇ
વળી જુદી જ યુક્તિ કરતા. તેઓ ઇનામની જાહેરાત કરતા ખરા,

પરંતુ તેમાંથી મોટી રકમનું ધનામ તો સંચાલકના કોષ મળતીયાના મળવામાં એટલે કે છેવટે સંચાલકના જ ગળવામાં જતું.

એ રીતે અગ્રામાણિકતા અને છેતરપીંડોને પરિણામે એવા બિનજવાબદાર હરીફાઈના સંચાલકો તરફ જનતાનો અવિશ્વાસ વધવા લાગ્યો અને હરીફાઈ તેવા સંચાલકો પ્રત્યે તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જેવા લાગ્યા, તેમણે એવી હરીફાઈઓમાં ભાગ લેવાનું માંડી વાળ્યું. આખરે એ હરીફાઈ-ટોળાઓ ચોમાસામાં ઉઝેલા બિલાડીના ટાપની માફક ખરી પડવા લાગી.

અત્યારે તો મુખ્યત્વે મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ દૈનિક અખબાર ‘જનમભૂમિ’ કાર્યાલય તરફથી ચાલતી ‘ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈ’ તથા બહુરૂપી ‘કાર્યાલય તરફથી ‘બહુરૂપી ડિક્ટેક્ટિવ શબ્દચોરસ હરીફાઈ’-એ બે શબ્દચોરસની હરીફાઈઓ ગુજરાતી ભાષામાં દિન પ્રતિદિન વિશેષ લોકપ્રિય થતી જેવામાં આવે છે. ગુજરાતીમાં આવી શબ્દચોરસની હરીફાઈ કાઢનારી ખીજ કોષ સંસ્થા અત્યારે અસ્તિત્વમાં હોય તો તે મારા જાણવામાં નથી.

અગાઉ નિકળેલી અને અત્યારે ચાલતી આંકડાની, ગામોનાં નામની અને એવી ખીજ હરીફાઈઓ કરતાં શબ્દચોરસની હરીફાઈ જનતાનું વિશેષ આકર્ષણ કરી શકી છે એ વાત ચોક્કસ છે. શબ્દચોરસની હરીફાઈમાં જે ખાસ વિશિષ્ટતા છે તે ખીજ આંકડાની કે એવી હરીફાઈઓમાં નથી હોતી.

ખીજ હરીફાઈઓને લગભગ લોટરી જેવી ગણી શકાય; જ્યારે શબ્દચોરસની હરીફાઈમાં તો ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખવાનો પ્રશ્ન જ નથી. તમારી સમક્ષ રજૂ થયેલી ચાવીનો તમે પૂરો વિચાર કરી શકો છો, એ ચાવીના ઉંડાણમાં ઉતરીને તેની અંદર આપેલા સચક શબ્દોનું મહત્વ સમજી શકો છો, અને પછી તેને અનુસરીને તમે જે શબ્દ પસંદ કરો તે સાચો પડ્યા વગર રહે જ નહિ.

હાં, માત્ર એક મુદ્દો વિચારવાનો રહે છે. શબ્દચોરસમાં આપેલાં ધણાખરા શબ્દો તો સાદા જ હોય છે. એટલે ચાવી ઉપરથી તે તુરત જ સહેલાઈથી નક્કી થઈ શકે છે. પરંતુ તેમાં કેટલાક વિકલ્પ શબ્દો આપેલા હોય છે. એટલે શબ્દચોરસની અંદર જોતાં તથા તેની ચાવી વાંચતાં એ સ્થળે બે શબ્દો તમને સુજે છે. કાંઈ એ બે શબ્દો તો શબ્દચોરસની અંદર મૂકેલા હોય જ નહિ. એટલે પ્રથમ દૃષ્ટિએ તમને સુજેલા બે શબ્દોમાંથી તે નંબરની ચાવીનો ખરાખર વિચાર કરીને તમારે એક જ શબ્દ પસંદ કરવાનો હોય છે.

એ એક ચોક્કસ શબ્દ પસંદ કરવાનું કાર્ય કાંઈ સહેલું તો નથી જ. તેમાં આપણે આપણા મગજને ખૂબ કસવું પડે છે, બુદ્ધિને દોડાવવી પડે છે, તર્ક, અનુમાન, આદિનો આશ્રય લેવો પડે છે, અને એ રીતે ખૂબ મહેનત કરીને આપણે પસંદ કરેલા શબ્દ હરીફાઈના સંચાલકે નક્કી કરેલા સાચા ઉકેલમાંથી નિકળશે કે નહિ તે માટે આપણને શંકા પણ રહ્યા કરે છે. એવા પ્રસંગમાં આપણે શું કરવું જોઈએ કે જેથી આપણું પ્રવેશપત્ર તદ્દન ખરું નીવડે અથવા તો તે જોખામાં જોઈ જીલમાં આવી શકે.

એ જ વસ્તુ આ ગ્રંથમાં આપને બતાવવાની મારી ઇચ્છા છે. પરંતુ તે પહેલાં એકાદ શબ્દચોરસની ચાવીઓની બે આપણે ચર્ચા કરીએ તો મારે જે કહેવાનું છે-બતાવવાનું છે, તેનો આપને વધારે સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી શકશે. એથી સહેજ લંબાણ થશે અને કેટલાક હરીફ-બંધુઓને કદાચ કંટાળો આવશે. પરંતુ હું માનું છું કે બે પ્રત્યક્ષ દષ્ટાન્ત રજૂ કરવામાં આવે તો જેમણે આ વિષયમાં હજી હમણાં જ ચંચુપાત કર્યો હોય એવા નવા હરીફા પણ, હું જે યુક્તિ આપને બતાવવા માગું છું તે સહેલાઈથી સમજી શકશે.

ચાવીઓની ચર્ચા માટે હું ‘જન-મજૂમિ’ કાર્યાલયની ‘ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈ’નો વ્યૂહ ૩૬મો પસંદ કરું છું.

દર્શન ત્રીજું

ચાવીઓની ચર્ચા

ચાવીઓની ચર્ચાને માટે ‘જન્મભૂમિ’ના શબ્દવ્યૂહ પસંદ કરવાનાં બે કારણો છે: (૧) ‘બહુરૂપી કોટેકટીવ શબ્દચોરસ’ના સંપાદક ‘બહુરૂપી’ના તંત્રી મારા પિતા હોય, જો હું ‘બહુરૂપી’ના કોઈ શબ્દચોરસની ચાવીઓની ચર્ચા કરું તો કદાચ તેમાં કોઈ હરીફને એમ લાગે કે હું પક્ષપાતને કારણે ચાવીની ચર્ચામાં તટસ્થ રહી શકતો નથી. (૨) ‘જન્મભૂમિ’ના શબ્દવ્યૂહની હરીફાઈમાં હું મારા મિત્રોની સાથે સીન્ડીકેટમાં કેટલાક સમયથી ભાગ લઉં છું. તેમાં અમે અમુક સંખ્યામાં પ્રવેશપત્રો ભરીએ છીએ, અને પછી એક નામનાં આઠ કિંવા એક નામનાં ત્રણ પ્રવેશપત્રોના હિસાબે જુદાં જુદાં નામથી અમારાં પ્રવેશપત્રો મોકલીએ છીએ.

અમે આ વિષયમાં જુદા જુદા અનેક અખતરા પ્રવેશપત્રો ભરવામાં કર્યા છે. તેમાં કેટલીક વાર બિલકુલ નિષ્ફળ ગયા છીએ, કેટલીક વાર સાધારણ સફળતા મળી છે, જ્યારે બે-ત્રણ વખત સંપૂર્ણ સફળ પણ બની શક્યા છીએ.

એક વ્યૂહમાં અમારી સીન્ડીકેટનું એક પ્રવેશ પત્ર તદ્દન ખરું નીવડ્યું હતું. બે-ત્રણ વ્યૂહમાં અમારાં પ્રવેશપત્રો એક ભૂલમાં આવ્યાં છે, તેમ જ બે ભૂલમાં આવ્યાં છે, અને ત્રણ-ચાર ભૂલોમાં પણ આવ્યાં છે. વ્યૂહ ૩૬ માં અમારી સીન્ડીકેટ અમુક પદ્ધતિસર ભરેલાં. ચોવીશ પ્રવેશપત્રો માંહેનાં મારા નામથી ત્રણ પ્રવેશપત્રો ભરાયેલા તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર એક ભૂલમાં આવ્યું હતું, અને તે ભૂલ ‘બસ’ ને બદલે અમે ‘બહુ’ મૂકેલું તેની જ હતી.

આથી મને લાગે છે કે આ શબ્દ-વ્યૂહની મારી ચર્ચા કશા પણ પૂર્વગ્રહ સિવાયની અને તટસ્થ છે એમ આપને લાગશે. પ્રથમ અહીં પાછળના પાના ઉપર ૩૬મો શબ્દવ્યૂહ, તે વ્યૂહનો તેના અંચાલકે જાહેર કરેલો સાચો ઉકેલ અને તેની ચાવીઓ આપું છું.

‘જન્મભુમિ’ શબ્દ વ્યૂહ રૂપ									
૧	કા	જ		૨	હા	૪	૨	૫	
૬		ખ			ગી		૮		
૯	દી			૧૦	મી				
૧૧		જ	હા	૧૩	૨	૧૪	૨	૧૫	
૧૬	રી		વા						
	પા		ય		૨૦	૨૧		૨૨	
૨૩	ટા		દા						
૨૪	જિ		રી	૨૫	૨૬		૨૭		
૨૮	યું		જ		વા	ય		ની	
			છે		૩૦	૩૧			

આવીઓ આડી

- ૧ કાઠિયાવાડના ભયંકર.... ના બોધપાઠ રાજપ્રજા ન જૂલે તો તે પણ સાર્થક લેખારો.
- ૨ યુરોપમાં મંડાયલા....તો અંગ્રજ કેવો આવશે તે કોને ખબર છે.
- ૬ આગ્રહથી ઘી પીરસતા યજમાનને વિવેકી મહેમાન “ હવે .....થઈ ગયું ” એમ કહે છે.
- ૭ અથંહીન અક્ષરો.
- ૮ નવીન તત્ત્વોથી ભરેલી.....દીલ પર ઉંડી છાપ મૂકી જાય છે.
- ૯ અતિશય લાંબી હોય તો આદિથી અન્ત સુધી પહોંચવાની ધીરજ રહેતી નથી.
- ૧૦ આ ‘ મદારી ’ વિખરાઈ ગયો છે.

- ૧૧ ત્રીજી ઉભી ચાવીનો શબ્દ અહીં અવગો થઈ ગયો છે.
 ૧૩ રખારીની સ્ત્રી.
 ૧૬ આધુનિક યુગની મનમોહ કામલાંગીની.....કેટલો વખત
 ટકશે એ કહેવું મુશ્કેલ છે.
 ૧૮ આંહી ખે બૂલ નહિ પડે.
 ૧૯ આ પીળા ખાનામાં તમને મન ફાવે તે અક્ષર મૂકજો.
 ૨૦ લકાઈના વખતમાં.....ની ભાવના જોર પકડે છે.
 ૨૨ આવો માણસ પોતાના અહંત્વને જાળવી રાખવા મથ્યા કરે છે.
 ૨૩ ખુબ જ જીણવટભરી મહેનત કર્યા છતાં તેના કામમાં બુલ
 રહેવા સંભવ ખરો.
 ૨૫ દેશની ઉંચા પ્રકારની.....દેશને અવશ્ય લાભદાયી નીવડે છે.
 ૨૮ ઉભી ૨૮ પ્રમાણે

‘જન્મભુમિ’ બૂલ ઉદનો સાથે ઉકેલ									
૧	દુ	૧૭	જ	૨	મ	૩	હા	૪	લા
૫	૨	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩
૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩
૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨	૪૩
૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩
૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩
૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨	૭૩
૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦	૮૧	૮૨	૮૩
૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩
૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦	૧૦૧	૧૦૨	૧૦૩

૨૬ નિર્દય.....થી આઘાત પામેલી હિન્દુ નારી મનમાં સમસમી
બેસી રહે છે.

૩૦ પ્રાચીન સમયમાં સસ્કૃત ભાષાની સંપૂર્ણ ખીલાવટ.....માં
પ્રતિબિંબિત થતી હતી.

આવીઓ ઉભી

૧ ...થી અળણ માણસ ધંધામાં ફતેહ પામી શકતો નથી.

૩ શાળામાં દરરોજ પૂરાય છે.

૪ જીંદગીમરની.....બનનાર વ્યક્તિનાં દર્શન પણ હિંદુ સમા-
જમાં લગ્ન પહેલાં થતાં નથી !

૫ કેટલાક માણસો સ્વભાવથી જ.....ને શોધતા રહે છે.

૧૦ એનો ઉચ્ચાર માત્ર જ એની મહત્તાનો ખ્યાલ આપે છે.

૧૨ .... આવી પડે છે ત્યારે ઉછાંછળાપણું આપમેળે અંકુશમાં
આવી જાય છે.

૧૪ કટોકટીની પળે આવો માણસ ખૂબ કામ લાગે છે.

૧૫ આ 'ઝરણુ' ઉંધું વહે છે.

૧૭ ઝડપ અથવા વેગ.

૨૦ .....નો ડાળ કરીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધનારા માણસો
પણ જડી આવે છે.

૨૧ આધુનિક યુગમાં ઘણા ભણેલા માણસો પણ....ના મોહપા-
શમાંથી મુક્ત નથી રહી શકતા.

૨૨ કિંમતી હોય તો તે સારી પેઠે સાચવવું પડે છે.

૨૩ પાક ઉગાડવા માટે એ અનિવાર્ય છે.

૨૪ દરેક વનસ્પતિ ઋતુ પ્રમાણે.....

૨૬ એની પ્રતિષ્ઠા શાણા સમાજમાં હોતી નથી.

૨૭ આવો પુરૂષ જલ્દીથી ખીજ સાથે ભળતો નથી.

૨૮ ગરીબ માણસો આવા પ્રવાહીથી વંચિત રહે છે.

આ બૃહમાં અમુક ચાવીઓ તો નિશ્ચિત જ છે. તેમાં એક કરતાં વધારે શબ્દો અને તેમ છે જ નહિ.

નિશ્ચિત ચાવીઓ

આડી ચાવી

૧ દુષ્કાળ. ૩ મહાભારત. ૭ જગી. ૧૦ મરીદા. ૧૧ રીજહા. ૧૩ રખારણ. ૧૬ પા...અય. ૨૦ દેશદાઝ.

ઉભી ચાવી

૩ હાજરી. ૪ ભાગીદાર. ૧૨ જવાબદારી. ૧૫ ભુરજ.

વિકલ્પ ચાવીઓ

આડી ચાવી

૬ બહુ : બસ. ૮ કથા : કળા : કન્યા. ૨૯ છેલ્લું : છેલ્લું : છેલ્લું. ૩૦ કાવ્ય : કાશી : કાચ.

ઉભી ચાવી

૫ તકરાર : તકસીર : તકદીર. ૧૪ બાહોશ : બાલીશ. ૨૦ દેશસેવા : દેવસેવા. ૨૧ દારૂ : દારા : દામ. ૨૪ ફળે છે : ફેરે છે. ૨૭ માની : દાની : ધૂની : જ્ઞાની : રાની. ૨૮ ધી : ચા : જૂ.

ઇન્ટરલોકર ચાવીઓ

આડી ૯ અને ઉભી ૧ : યાદી : નદી : અને દુનિયાદારી : દુઃખનદારી.

આડી ૧૬ અને ઉભી ૧૭ : રીઝ અને રીસ : તથા ઝપાટો : સપાટો. (આ ચાવીમાં માત્ર રીઝ અને રીસમાં એક જ બૂલ પડે તેમ છે. કેમકે ઉભી ચાવી ૧૭માં ઝડપ અથવા વેગ લખેલ છે. ઝપાટો કે સપાટો બેઉનો અર્થ ઝડપ અથવા વેગ થતો હોય તેની બૂલ ન જ અપાય.)

આડી ચાવી ૧૮ અને ઉભી ચાવી ૧૦ : વાલ : વાશ : વાકા :
તથા મહાલય : મહાશય : મહાકાય : (અહીં પછુ આડી ચાવી ૧૮માં
સખ્યું છે કે 'અહીં' એ બૂલ નહિ પડે.)

આડી અને ઉભી ચાવી ૨૨ : ખોટા : મોટા : અને ખોળિયું :
મોળીયું.

આડી અને ઉભી ચાવી ૨૩ : જરીક : હરીક : અને જળ : હળ.

આડી ચાવી ૨૫ અને ઉભી ચાવી ૨૬ : સેવા : સેના : અને
વાયકા : નાયકા.

ચાવીઓની ચર્ચા

અહીં સુધીમાં આપણે જન્મમૃતિ શબ્દબૃહ ૩૬માં તેનો સાચો
ઉકેલ, તેની નિશ્ચિત ચાવીઓના શબ્દો, વિકલ્પ ચાવીઓમાં થતા
એકથી વધારે શબ્દો અને ઇન્ટરલોકર ચાવીઓમાં એક જ અક્ષર
ફેરવવાથી એ બૂલો પડે તેવા શબ્દો જોઈ ગયા.

તેમાં નં. ૧૯ વાળી આડી નિશ્ચિત ચાવીમાં 'પા' પછી એક
અક્ષરની ખાલી રાખેલી જગ્યામાં ગમે તે અક્ષર મૂકી દેવાનું સંપાદકે
જણાવેલું હોમ કશો વિચાર કરવાનો રહેતો જ નથી. તેમ જ ઇન્ટર-
લોકર ચાવીઓ માંહેની એ ચાવીઓમાં એક જ બૂલ પડે તેમ હોમ
તેની એકેકી જ ચાવી વિષે વિચાર કરવાનો રહે છે.

તે સિવાયના ઇન્ટરલોકર શબ્દોમાં ચાર શબ્દો એવા છે કે જેમાં
એકેક અક્ષરનો ફેર થતાં એ એ બૂલ પડી જાય તેમ છે. પહેલાં
આપણે એ ઇન્ટરલોકર ચાવીઓને વિચારીએ.

'ઇન્ટરલોકર' (Interlocker) અંગ્રેજી શબ્દ છે. તેનો
સંપૂર્ણ ભાવ દર્શાવતો ચોક્કસ શબ્દ ગુજરાતી ભાષામાં હોવાનું મારી
જણ્યું નથી. કેાઇ વિચિત્ર શુદ્ધિમાન હરીક તેનો ભાવદર્શક ગુજ-
રાતી શબ્દ યોજશે તો હું તેમનો ઉપકૃત થપથ, પરંતુ ત્યાં સુધી તો

આ પુસ્તકમાં આપણે ‘ઇન્ટરલોકર’ શબ્દનો જ ઉપયોગ કરીશું. કાષ્ટ તેને જોડીયા શબ્દ અથવા ‘એલડું’ કહે છે. પરંતુ મારી સમજ પ્રમાણે તેમાં ‘ઇન્ટરલોકર’નો પૂરો ભાવ આવી શકતો નથી.

જેઓ આવી હરીફાઈમાં રસ લે છે તેઓ તો જાણતા જ હશે કે શબ્દચોરસમાં સંપાદક કેટલાક એવા શબ્દો ગોઠવે છે કે જેમાં માત્ર એક જ અક્ષરનો ફેરફાર કરવાથી બે જૂલ પડી જાય. એવા શબ્દોને અંગ્રેજીમાં ઇન્ટરલોકર કહેવામાં આવે છે. અસ્તુ.

ઇન્ટરલોકરની ચર્ચા

હવે આપણે અહીં ઇન્ટરલોકર શબ્દોની ચર્ચા પ્રથમ કરીએ.

પ્રથમ આડી ૯ અને ઉભી ૧ ચાવી વિચારીએ : એ ચાવીઓ જૂઓ. ઉભી ચાવી ૧માં જણાવ્યું છે કે ‘.....થી અજાણ માણસ ધંધામાં ફતેહ પામી શકતો નથી.’ અહીં ધંધો શબ્દ સચક છે. ધંધો કરવો એટલે દુકાન ચલાવવી એટલું જ નહિ પણ ગમે તે જાતનો ધંધો કરવો. જાતજાતની કારીગરી, મજૂરી, સદો અને બીજા એ વગેરેનો ધંધામાં સમાવેશ થઈ શકે. એટલે ધંધામાં ફતેહ પામવાને માટે દુકાનદારીના જ્ઞાનની જરૂર હોય એમ ખીલકુલ લાગતું નથી, પરંતુ તેને દુનિયાદારીની એટલે કે દુનિયાના વ્યવહારની અથવા તેના લાક્ષણિક અર્થમાં લઇએ તો વ્યવહારકુશળતાની જરૂર પડે છે. જેનામાં વ્યવહારકુશળતા ન હોય તે ધંધામાં ફતેહ ન પામે એ સ્વાભાવિક છે.

આડી ચાવી ૯માં જણાવ્યું છે કે ‘અતિશય લાંબી હોય તો આદિથી અંત સુધી પહોંચવાની ધીરજ રહેતી નથી.’ નહીં અતિશય લાંબી હોય તો આદિથી અંત સુધી પહોંચવાની ધીરજ રહેતી નથી, એમ ન કહી શકાય. સેંકડો માણસો નર્મદા નદીની પ્રદક્ષિણા કરીને તેના આદિથી અંત સુધી પહોંચે છે. વ્યારે સ્ટીમર, કિંવા રેલ્વેટ્રેન

કે વિમાનમાં બેસી હજારો માઇલો સુધીનો પ્રવાસ કરવામાં ધીરજ રાખનારા હજારો માણસો દેખાય છે, ત્યારે સો, બસો, પાંચસો, હજાર, બે હજાર કે ચાર હજાર માઇલની લંબાઇવાળી નદીના આદિથી અંત સુધી પહોંચવામાં ધીરજ રહેતી નથી એમ કેવી રીતે કહી શકાય ?

હવે આપણે યાદી લખએ. અહીં યાદીનો અર્થ ‘ સ્મરણ ’ કરવાનો નથી. પરંતુ યાદી એટલે ટીપ, વિગતવાર ટાંચણ એવો કરવાનો છે. કોઇ વસ્તુઓની યાદી, માણસોનાં નામની યાદી અથવા તો એવી જ કોઇ યાદી બે અતિશય લાંબા હોય (અહીં અતિશય શબ્દ ખાસ સૂચક છે.) તો તેના આદિથી અંત સુધી પહોંચવાની ધીરજ રહેતી નથી. એટલે કે એ યાદીના પ્રારંભથી તમે વાંચવા કે બોલવાની શરૂઆત કરો તો તેનો અંત આવતા પહેલાં તમે કદાચ થાકી જાઓ, કંટાળી જાઓ, તમારી ધીરજ ખૂટી જાય, એ જરૂર સાંભવિત છે.

એ રીતે વિચારતાં દુનિયાદારી અને યાદીનું બેડલું ચોક્કસ થઇ શકે છે. ચાવી જ એટલી સ્પષ્ટ આપવામાં આવી છે કે તેમાં જરી પશુ શંકાને સ્થાન રહેતું નથી.

આડી ચાવી ૧૬ અને ઉભી ૧૭માં અનુક્રમે ‘ આધુનિક યુગની મનભેળ કોમલાંગીની... ..કેટલો વખત ટકશે એ કહેવું મુશ્કેલ છે.’ અને ‘ ઝડપ અથવા વેગ ’ એ પ્રમાણે આપવામાં આવેલ છે.

ઝપાટો અથવા સપાટો બેઉનો અર્થ ઝડપ અથવા વેગ થતો હોઇ ઉભી ચાવી ૧૭નો વિચાર કરવાની જરૂર નથી. પરંતુ આડી ચાવીમાં તમારે રીઝ અથવા રીસમાંથી એક શબ્દ પસંદ કરવાનો છે. આ ચાવી પણ સ્પષ્ટ જ છે. કોમલાંગી એટલે નાણુક અંગ અને સ્વભાવવાળી સુંદરી. વળી તે મનભેળ એટલે કે

મનસ્વી અથવા તરંગી છે. તદુપરાંત આધુનિક યુગ એટલે ચાલુ જમાનાને પણ ચાવીમાં થોજવામાં આવ્યો છે. તે ઉપરથી કહી શકાય કે ચાલુ જમાનાની નાજુક સ્વભાવવાળી સુંદરી જે મનસ્વી હોય તો તેને ઉત્પન્ન થયેલ રીઝ એટલે આનંદ કેટલો વખત ટકશે એ કહેવું જરૂર મુશ્કેલ છે.

રીસને માટે તેવું નથી. રીસ ટકવાનો આધાર કોમલાંગીના મનમોહપણા ઉપર કે આધુનિકપણા ઉપર નથી, પરંતુ રીસ ઉત્પન્ન થવાનું જે કારણ મળ્યું હોય તેની ઉપર છે; જ્યારે રીઝ-આનંદ ટકવાનો આધાર મનુષ્યના સ્વભાવ ઉપર રહે છે. દાખલા તરીકે તમને એક હજાર રૂપિયા મળવાથી થયેલો આનંદ એક દિવસ ટકે તો એક લાખ રૂપિયા મળવાથી થયેલો આનંદ એક સો દિવસ સુધી ટકે એવી ત્રિરાશી બાંધી શકાય નહિ; પરંતુ કોઈએ તમને એક હજાર રૂપિયાનું નુકસાન કર્યું હોય તો તેની ઉપર ચડેલી રીસ જોડેલો સમય ટકે તેના કરતાં એક લાખનું નુકસાન કરનાર માણસ ઉપર તમારી રીસ અતિ લાંબો સમય કે કાયમને માટે રહે તે દેખીતું છે. વળી તમને નુકસાન કરનાર માણસ કોણ છે તેની ઉપર પણ રીસના વધુ કે ઓછા સમય માટે ટકવાનો આધાર છે તમારા કુટુંબીજન ઉપરની રીસ થોડો સમય ટકે, પડોશી કે સગાસંબંધી ઉપરની રીસ એથી વધુ સમય ટકે, તમારા દુશ્મને તમને નુકસાન કર્યું હોય તો નુકસાન થોડું હોવા છતાં પણ રીસ વધુ વખત ટકે.

રીઝમાં એવું નથી. રીઝ અથવા આનંદ તો મનુષ્યના મનમોહ-પણા ઉપર જ આધાર રાખે છે, એટલે અહીં ‘રીઝ’ શબ્દને ચોક્કસ કરી શકાય તેમ છે.

આડી ચાવી ૧૮ અને ઉભી ચાવી ૧૦ : એ બેમાં નં. ૧૮ ની ચર્ચા કરવાની જરૂર જ ન હોય ઉભી ચાવી ૧૦ ને વિચારીએ : ‘એનો હિસ્સા ભાગ જ એની મહત્તાનો ખ્યાલ આપે છે.’ અહીં મહાલય, હ. ભો. ૨

મહાશય અને મહાકાય-ત્રણ શબ્દો વચ્ચે પસંદગી કરવાની છે. તેમાં મહાશય શબ્દ નિકળી જાય તેવો છે. કારણ કે એ શબ્દના ઉચ્ચાર માત્રથી એની મહત્તાનો ખ્યાલ આવી શકતો નથી. તમે ગમે તેને મહાશય કહી કે લખી શકો, પણ એ મહત્તાવાળો હોય કે ન પણ હોય.

હવે રહ્યા એ શબ્દો : મહાકાય અને મહાલય. મહાકાય એટલે મોટી કાયાવાળો. એમાં તો એક કાયા પૂરતી જ મહત્તા છે. અને તેમાં વળી અમુક મહાકાય કરતાં ખીજન મહાકાયની કાયા વધારે મોટી હોય તો એટલા પુરતી તેની મહત્તા પ્રથમના કરતાં વધારે ગણાય. એટલે મહાકાયની કાયાની મોટાઇનો ખ્યાલ તે શબ્દના ઉચ્ચાર માત્રથી આવી ન શકે, તેને નજરે જોવો જોઇએ, ઉપરાંત ખીજ મહાકાય માનવીની સાથે તેની સરખામણી કરવી જોઇએ. એ વિચારણાથી એ શબ્દને પણ તમે કાઢી નાંખી શકો છો.

અને જો એ બેઉ શબ્દોને તમે ઉવેખી કાઢો તો પછી તમારે મહાલયનો જ સ્વીકાર કરવાનો રહ્યો. પરંતુ તેના સ્વીકારની પાછળ વિચારખળ જરૂર છે. મહાલય એટલે મહેલ, પવિત્ર ધામ અથવા મંદિર. તમે વિચારો : મહાલયનો ઉચ્ચાર કરતાંની સાથે જ તમને કિંવા સાંભળનારને એમ થાય છે કે તમે કોઇ મહેલ કિંવા પવિત્ર ધામ કે મંદિરનો ઉલ્લેખ કરી રહ્યા છો. અર્થાત્ મહાલય શબ્દનો ઉચ્ચાર માત્ર જ તેની મહત્તાનો ખ્યાલ આપે છે. મહેલ અથવા પવિત્ર ધામ કે મંદિરમાં સામાન્ય મકાન કે ખંડલા કરતાં મહત્તા છે એ તો સમજી શકાય એવી વાત છે. એ રીતે મહાલય શબ્દને પસંદગી આપવામાં ચાવીની રચના જ આપણને ઉપયોગી બને છે.

એ જ રીતે તમે આડી અને ઉભી ચાવી રરમાં ખોટો : મોટો તથા ખોળિયું : મોળીયું માંથી ખોટો અને ખોળીયુંને પસંદગી આપી શકો છો. મોટો માણસ નહિ પણ ખોટો માણસ હોય તે જ પોતાની અહંતાને જાળવી રાખવા મથ્યા કરે. અને મોળીયું તો સામાન્ય રીતે કીંમતી જ હોય, જ્યારે ગાદલાનું સુતરાઉ કાપડનું ખોળિયું

સામાન્ય કીંમતનું હોય, અને જો તે રેશમી મખમલનું હોય તો તે કીંમતી પણ હોઈ શકે, અને તેથી તેને સારી પેઠે સાચવવું પણ પડે.

આડી અને ઉભી ચાવી ૨૩માં જરીફ : જળ અને હરીફ : હળમાં પણ ઝાઝો વિચાર કરવાપણું નથી. ખૂબ ઝીણવટથી મહેનત કર્યા છતાં હરીફના કામમાં બૂલ રહે જ છે. હરીફ હરીફાઈ ભરવામાં ગમે તેટલી ઝીણવટવાળી મહેનત કરે તો પણ તેમાં મોટે ભાગે બૂલ રહે જ છે; એટલે તેમાં સંભવ-અસંભવનો પ્રશ્ન જ નથી. પણ જરીફ એટલે મોજણીદાર-સર્વેયર. જમીન-માપણી વગેરેને લગતા તેના કામમાં તે ખૂબ ઝીણવટભરી મહેનત કરે તો ખતતા સુધી બૂલ રહે નહિ, ત્યારે કાંઈ વાર બૂલ રહેવાનો સંભવ ખરો.

ઉભી ચાવીમાં તો જળ શબ્દ જ ચોક્કસ અને છે. પાક ઉગાડવા માટે એ અનિવાર્ય છે હળ વગર પાક ઉગાડી શકાય-ઉગે છે, પણ જળ વગર પાક ઉગાડી શકાતો નથી-ઉગતો પણ નથી. એટલે પાક ઉગાડવામાં હળ નહિ પણ જળ અનિવાર્ય છે.

આડી ચાવી ૨૫ અને ઉભી ચાવી ૨૬નું બેલકું જરીક છટકાં વાળું છે. આડી ચાવી ૨૫ : 'દેશની ઉંચા પ્રકારની.....દેશને અવશ્ય લાભદાયી નીવડે છે.' અને ઉભી ચાવી ૨૬ : 'એની પ્રતિષ્ઠા શાણા સમાજમાં હોતી નથી. '

અહીં સેવા : સેના તથા વાયકા : નાયકાનું બેલકું છે. આડી ચાવીને સામાન્ય રીતે વિચારતાં સેવા તથા સના એ બેઉ શબ્દો શીટ થતા લાગે છે. તે જ રીતે ઉભી ચાવીમાં પણ વાયકા અને નાયકામાંથી કોને પસંદગી આપવી તે નક્કી થઈ શકતું નથી. ધડીમાં આપણું મન સેવા તરફ જાય તો બીજી ક્ષણે સેના પણ યોગ્ય લાગે. અને વાયકા અથવા અફવા ગપગોળાની પ્રતિષ્ઠા શાણા સમાજમાં ન હોય તો નાયકા અથવા વેશ્યાની પ્રતિષ્ઠા પણ શાણા સમાજમાં તો ન જ હોઈ શકે. ત્યારે એ બેમાંથી આપણે કય બેલકાને પસંદ કરવું ? અહીં હરીફને મુંઝવવાને માટે જ સંપાદક

મહાશયે ચાવીની રચનામાં છટકું ગાઈવું છે. જુદા જુદા દર્ષિબિન્દુથી ચાવીને વિચારતાં બંને બેટાંડાં શીટ થતાં જ લાગે છે.

આ ચાવીઓનો મેં મારા દર્ષિબિન્દુમાં વિચાર કરેલો. અમારે સીન્ડીકેટના અન્ય સભ્યોની સાથે પણ ચર્ચા કરેલા, અમારે બધા વલણ સેના અને નાયકા તરફ હવું. પરંતુ અમારી સીન્ડીકેટમાંહેન એક અનુભવી સજ્જને કહ્યું : ‘સેવા અને વાયકાને ફગાવી દેવ જોઈએ નથી. ચાવી એવા પ્રકારની છે કે સેવા તથા સેના અને વાયક તથા નાયકા બંનેની એક સરખી રંતે પસંદગી થઈ શકે ?’

‘ત્યારે આપણે શું કરવું ?’ મેં સવાલ કર્યો.

‘મારો મત એવો પડે છે કે આ વિકલ્પ શબ્દ આપણે ‘પરમ્યુટ’ કરવો.’ એ ગૃહસ્થે સૂચવ્યું.

અહીં વળી બીજો અંગ્રેજી શબ્દ ‘પરમ્યુટ’ આવ્યો. જો આપણે એક કરતાં વધારે પ્રવેશપત્રો ભરતા હોઈએ અને અમુક વિકલ્પ શબ્દનો ચોક્કસ નિર્ણય કરી શક્યા ન હોઈએ તો એકમાં અમુક અને બીજામાં બીજો શબ્દ ભરવો તેને ‘પરમ્યુટેશન’ કહેવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે એક પ્રવેશપત્રમાં ‘સેવા’ અને બીજામાં ‘સેના’ લખીએ, એટલે તે વિકલ્પ શબ્દને ‘પરમ્યુટ’ કર્યો ગણાય.

એ રીતે ઉપર જણાવ્યાં બેલડાંમાંથી આ એક બેલડાના શબ્દને જુદા જુદા પ્રવેશપત્રમાં ફેરવવાનું નક્કી કર્યું.

વિકલ્પ ચાવીઓની ચર્ચા

હવે આપણે ૩૬ માં બૂલની જોમાં એક જ બૂલ પડે તેવી વિકલ્પ ચાવીઓ જોઈએ. તેમાંથી જે ચાવીઓ અમને નિર્ણિત લાગેલી તે હું પ્રથમ જણાવી દઉં.

એક બૂલ પડે તેવી રીઝ અને રીસ તથા મહાલય, મહાકાય અને મહાશય વાળી ચાવીઓની ચર્ચા આપણે કરી ગયા છીએ.

હવે આડી ચાવી ૬ લખએ : ‘આમહથી ધી પીરસતા યજમાનને વિવેકી મહેમાન ‘હવે.....થઈ ગયું એમ કહે છે.’ આ ચાવીમાં બહુ તથા બસમાંથી એક શબ્દની પસંદગી કરવાની છે. તે વિષયમાં

અમે જે દૃષ્ટિઅનુદયી ચર્ચા કરેલી તે હું જણાવું છું. આ ચાવીમાં સચક શબ્દ 'વિવેકી' લાગે છે.

તમે પોતે જ કોષ્ટને ત્યાં મહેમાન તરીકે ગયા છો, તમારે માટે કંસાર કર્યો છે. કંસાર બાણમાં આવે છે, યજમાન આગ્રહી હોષ, ખૂબ આગ્રહપૂર્વક ધી પીરસે છે. તમે વિવેકને સમજો છો. તો પછી એ વખતે તમે યજમાનને શું કહો? તમે એમ જ કહેવાના કે 'હવે તો બહુ થઈ ગયું.'

જો કોષ્ટ સામાન્ય અને વિવેકને નહિ સમજનાર મહેમાન હોય તો કદાચ તે એમ કહે કે 'હવે બસ રાખો અથવા બસ કરો, મારે જરૂર હતું તેટલું ધી થઈ ગયું છે.' પરંતુ મહેમાન વિવેકી હોવાથી પોતાને જેટલું જોઈએ તેના કરતાં પણ યજમાને વધારે ધી પીરસી દીધું છે. એ વસ્તુનો તેને ખ્યાલ આપવાને માટે 'હવે બહુ થઈ ગયું' એમ જ કહેવાનું પસંદ કરે. યજમાન મહેમાનના સત્કારને માટે જે કાંઈ વ્યવસ્થા કરે તે જરૂર કરતાંયે વધારે પડતી છે એમ દર્શાવવામાં જ મહેમાનનો વિવેક રહે છે. 'હવે બસ થઈ ગયું' એમ કહેવાનો તો એક જ અર્થ થાય કે 'મારે જેટલા ધીની જરૂર હતી તેટલું તમે પીરસી ચૂક્યા છો.'

વળી 'બહુ થઈ ગયું' કહેવાય જ્યારે 'બસ કરો' અથવા 'બસ રાખો' એમ કહી શકાય.

પ્રસ્તુત વિચારથી અમે 'બહુ' શબ્દને પસંદ કરેલા, જ્યારે શબ્દબૃહ કંપના સંપાદકે તેમના સાચા ઉકેલમાં 'બસ' શબ્દ રાખ્યો છે એ એક ભુદી વાત છે. અમે તો 'બહુ' શબ્દને જ નિશ્ચિત કર્યો હતો.

તે જ રીતે બીજી ચાવીઓને આધારે કળા અને કન્યા નહિ પણ કથા: કાશી અને કાચ નહિ પણ કાવ્ય: બાલીશ નહિ પણ બાહોશ: અને ફરે છે નહિ પણ ફરે છે; એ શબ્દોને અમે નિશ્ચિત કરેલા. એ ચાવીઓ એટલી બધી સ્પષ્ટ છે કે તેની વિશેષ ચર્ચા અહીં કરવાની જરૂર જ નથી.

ધી ને બદલે ચા કિંવા બુ તો કોષ્ટ રીતે રૂચતો જ ન હતો. તે શિવાયના બીજા પાંચ શબ્દો રહ્યા: તેની ચાવીઓનો વિચાર

કરતાં અમને લાગેલું કે એ વિકલ્પ શબ્દોમાંથી એક શબ્દને નિશ્ચિત કરી શકાય તેમ નથી.

એટલે છેહ, છેડ અને છેલમાંથી છેલને કાઢી નાંખી છેહ તથા છેડને રાખ્યા, તકરાર, તકસીર અને તકદીરમાંથી તકદીરને વંચિત કરીને તકરાર-તકસીરને પસંદગી આપી. દેશસેવા અને દેવસેવા બેઉને પસંદ કર્યાં. દારૂ, દારા અને દામમાંથી દારૂ-દારા એ બેને રાખ્યા અને માની, ધૂની, યાની, રાની આદિમાંથી માની અને ધૂનીને પસંદ કર્યાં.

એ રીતે બેલકાનો એક શબ્દ સેવા અને સેના તથા ઉપરના પાંચ વિકલ્પ શબ્દો અમારે જુદાં જુદાં પ્રવેશપત્રોમાં પરમ્યુટ કરવા એમ અમે ઠરાવ્યું.

ત્યારબાદ જે પદ્ધતિ હું અહીં હવે પછી બતાવવા માગું છું એ પદ્ધતિએ અમે પરમ્યુટેશન કર્યું. એટલે કે આઠ પ્રવેશપત્રમાં સેવા શબ્દ રાખીને ઉપરના પાંચ શબ્દો યોગ્ય સ્થળે ફેરવીને મૂક્યા અને બીજાં આઠ પ્રવેશપત્રોમાં તે જ રીતે ઉપરના પાંચ શબ્દો મૂકી તે દરેક પ્રવેશપત્રમાં સેના શબ્દ રાખ્યો, ઉપરાંત બે પ્રવેશપત્રો વધારાનાં બર્યાં. તેમાં થોડા ફેરફાર સાથે શબ્દો મૂકેલા.

એટલું કરી એ અઢાર પ્રવેશપત્રોને એક નામનાં ત્રણ લેખે ૯ નામ વચ્ચે વહેંચી આપ્યાં. પરિણામ એ આવ્યું કે હું એક જૂલમ આવ્યો, ત્રણ હરીફ બે જૂલમાં અને બે હરીફ ત્રણ જૂલમાં આવ્યા આમાં એક જૂલ તો અમે નિશ્ચિત રાખેલા ‘બહુ’ શબ્દને લીધે જ આવી ગઇ. નહિતર મારું એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામ આવ્યું હોત. છતાં આ રીતે પદ્ધતિસર પ્રવેશપત્રો બરવાથી હું હરીફી ઇનામ મેળવી શક્યા.

આ ચર્ચામાં રહેજ લાંબાણ થયું છે ખરું, પરંતુ હું હવે જ પદ્ધતિ આપની સન્મુખ મૂકવા ઇચ્છું છું તેનો આપને સહેલાઇથી ખ્યાલ આવે તે માટે એ પદ્ધતિનો અનુભવસિદ્ધ દષ્ટાંત રજૂ કરવાને જ આટલું લાંબાણ કર્યું છે.

દર્શન યથુ

બધા ખરા માટે

આવી કોઇ પણ શબ્દચોરસની હરીફાઇ માટે સામાન્ય નિયમ એવો છે કે તમે તેમાં આપેલા નિશ્ચિત શબ્દો સિવાયના વિકલ્પ શબ્દો તથા ઇન્ટરલોકર શબ્દોની ચાવીનો વિશેષ ઉંડો વિચાર ન કરો, કોઇ એક ચોક્કસ શબ્દને નિર્ણયિત ન કરો અને દરેક વિકલ્પ ચાવી દીઠ બે શબ્દને પસંદ કરો, તો તમારા પ્રવેશપત્રને બધા ખરામાં લાવવાને માટે તમારે વધુમાં વધુ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઇએ.

જુઓ, એક વિકલ્પ ચાવીનો ખરો ઉકેલ લાવવો હોય તો તેના બે ચ શબ્દો મૂકવા માટે બે પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઇએ. બે વિકલ્પ ચાવી બે હોય તો ચાર પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઇએ. તેનું કારણ એ છે કે પહેલી ચાવીના બે શબ્દો સાથે બીજી ચાવીનો એક શબ્દ મૂકવો તથા પુનઃ પહેલી ચાવીના બે શબ્દો સાથે બીજી ચાવીને બીજો શબ્દ મૂકવો.

બે ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ હોય તો	૮ પ્રવેશપત્રો
બે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓ હોય તો	૧૬ પ્રવેશપત્રો
બે પાંચ " " "	૩૨ "
બે છ " " "	૬૪ "
બે સાત " " "	૧૨૮ "
બે આઠ " " "	૨૫૬ "
બે નવ " " "	૫૧૨ "
બે દશ " " "	૧૦૨૪ "
બે અગીયાર " " "	૨૦૪૮ "
બે બાર વિકલ્પ ચાવીઓ હોય તો	૪૦૯૬ પ્રવેશપત્રો.
બે તેર " " "	૮૧૯૨ "
બે ચાદ " " "	૧૬૩૮૪ "
બે પંદર " " "	૩૨૭૬૮ "

એ રીતે જેમ એક વિકલ્પ ચાવી વધતી જાય તેમ તેને માટે અમણાં પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. અને જો એટલાં પ્રવેશપત્રો ભરો તો જ તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવી શકે.

પરંતુ જો વિકલ્પ ચાવીમાં બેને બદલે ત્રણ શબ્દો હોય તો ઉપર જેમ અમણા કરવાનું 'અતાબ્યું' છે તેમ ત્રણગણાં કરવાં જોઈએ. એમ માનો કે દરેક વિકલ્પ ચાવીમાં ત્રણ શબ્દો આવે છે. તો પ્રથમ ૩, પછી ૯, પછી ૨૭, પછી ૮૧, પછી ૨૪૩, પછી ૭૨૯, એ રીતે દરેક વિકલ્પ ચાવીના ત્રણ શબ્દો માટે ત્રણગણાં પ્રવેશપત્રો ભરો તો જ તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવી શકે.

અમુક વિકલ્પ ચાવીઓના બે શબ્દો અને બીજાના ત્રણ શબ્દો થતા હોય તો જેના બે શબ્દો થતા હોય તેના અમણાં લેખે અને ત્રણ શબ્દો થતા હોય તેનાં ત્રણગણાં લેખે પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

પરંતુ આટલાં બધાં પ્રવેશપત્રો ભરવા પાછળ કટલો સમય જોઈએ, તેની પ્રવેશશી માટે કટલી રકમ જોઈએ, અને તેમ છતાં પણ પરિણામે ધનામ કટકું મળે ?

આપણે જન્મમુમિ શબ્દગ્યૂહનો દાખલો લઈએ. એમ માનો કે તેમાં ચૌદ વિકલ્પ ચાવીઓ છે. દરેકના બે જ શબ્દો થાય છે. તો તમારે કુલ ૧૬૩૮૪ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. એક નામનાં આઠ પ્રવેશપત્રની શી રૂ. ૨-૪-૦ છે. એટલે આઠ પ્રવેશપત્રવાળા એક એવા ૨૦૪૮ હરીફની દરેકની રૂ. ૨-૪-૦ લખે રૂ. ૪૬૦૮ પ્રવેશશી ભરવી પડે. તેમાં એક બધા ખરામાં આવે, અને જો બધા ખરામાં એક જ હરીફ હોય તો તેને એક હજાર રૂપિયા ધનામના મળે. પણ બધા ખરામાં પાંચ દશ હરીફ આવી જાય તો તે રકમનો પાંચમો કે દશમો હિસ્સો મળે. એથી સ્વાભાવિક રીતે જ આવું સાહસ ખેડવામાં મૂર્ખતા લેખાય. એટલે આપણે વિચારવું જોઈએ કે ઓછામાં ઓછાં પ્રવેશપત્રો ભરીને બધા ખરામાં કિંવા ઓછામાં ઓછી ભૂલમાં આપણું પ્રવેશપત્ર લાવી શકાય ખરું કે નહિ ? એ માટેની કોઈ પદ્ધતિ હોઈ શકે ખરી કે નહિ ? તેનો જો આપણે વિચાર કરીને તેને અમલમાં મૂકીએ તો જરૂર સફળતા મળી શકે.

દર્શન પાંચમું

બે અને ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ

એવી પદ્ધતિ પણ છે. અને તેને અનુસરવાથી તમે જરૂર લાભ મેળવી શકો છો. એ પદ્ધતિનો અહીં આપણે વિચાર કરીએ.

જુઓ : સામાન્ય રીતે એક જ વિકલ્પ ચાવીના શબ્દ ફેરવવા હોય તો તમારે બે પ્રવેશપત્રો ભરવા જોઈએ. દાખલા તરીકે દેશસેવા અને દેવસેવા: એ બે શબ્દો માટે તમારે બે પ્રવેશપત્રો ભરવાં જ જોઈએ. પરંતુ જો બે વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દો ફેરવવાના હોય તો બે દુઆર પ્રવેશપત્રો ભરવાં પડે અને તો જ તદ્દન ખરો જવાબ એક પ્રવેશપત્રમાં મેળવી શકો. કેવી રીતે ?

	વિકલ્પચાવી	વિકલ્પચાવી
	એક	બે
૧ હું પ્રવેશપત્ર	દેશસેવા	તકસીર
૨ જુ પ્રવેશપત્ર	દેશસેવા	તકરાર
૩ જુ પ્રવેશપત્ર	દેવસેવા	તકસીર
૪ થુ પ્રવેશપત્ર	દેવસેવા	તકરાર

આ રીતે ચાર પ્રવેશપત્રો ભર્યાં હોય, અને દેશસેવા તથા તકસીર સાચા ઉકેલમાં હોય તો પહેલું, દેશસેવા અને તકરાર સાચા ઉકેલમાં હોય તો બીજું. દેવસેવા અને તકસીર હોય તો ત્રીજું અને દેવસેવા ને તકરાર હોય તો ચોથું—એમ એક પ્રવેશપત્ર તો જરૂર તદ્દન સાચું જ આવે.

પરંતુ તેને આપણે ટુંકાણુમાં સમાવવા ધારીએ તો બે જ પ્રવેશપત્રોમાં સમાવી શકીએ અને એ રીતે બે પ્રવેશપત્રોથી એક જાણ અથવા તદ્દન ખરાના સંભવમાં આપણે આવી શકીએ :

વિકલ્પ ચાવી

એક

વિકલ્પ ચાવી

બે

૧૫૦ પ્રવેશપત્ર

દેશસેવા

તકરાર

૨૦૫ પ્રવેશપત્ર

દેવસેવા

તકસીર

જો સાચા ઉકેલમાં દેશસેવા અને તકરાર અથવા દેવસેવા ને તકસીર હોય તો આ બેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર તદ્દન ખર્ચે અને. પરંતુ દેશસેવા અને તકસીર કિંવા દેવસેવા અને તકરાર હોય તો બેઉમાં અડકડી બાલ આવે.

એ જ રીતે આપણે ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ લખ્યો. (૧) દેશસેવા: દેવસેવા. (૨) તકરાર: તકસીર. (૩) છેહ: છેડ.

ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓમાં તદ્દન ખર્ચે જવાખ લાવવાને માટે શું કરવું જોઈએ? $2 \times 2 \times 2 = 8$ એટલે કે વિકલ્પ ચાવીઓ ત્રણ હોવાથી અગાઉ જણાવ્યા મુજબ આઠ પ્રવેશપત્રો લરીને તમારે દરેક પ્રવેશપત્રમાં વિકલ્પ શબ્દો ગુદા બુદા મૂકવા જોઈએ. જૂઓ:

પ્ર. પત્રો	વિ. ચાવી ૧	વિ. ચાવી ૨	વિ. ચાવી ૩
૧	દેશસેવા	તકરાર	છેહ
૨	દેશસેવા	તકસીર	છેહ
૩	દેશસેવા	તકરાર	છેડ
૪	દેશસેવા	તકસીર	છેડ
૫	દેવસેવા	તકરાર	છેહ
૬	દેવસેવા	તકસીર	છેહ
૭	દેવસેવા	તકરાર	છેડ
૮	દેવસેવા	તકસીર	છેડ

હવે તમે દેશસેવા: દેવસેવા: તકરાર: તકસીર: છેહ: છેડ: એ ૭ શબ્દોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ શબ્દો પસંદ કરી તેને સાચો ઉકેલ માનીને આ આઠ પ્રવેશપત્રો તપાસી જાઓ. તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર જરૂર સાચું આવવાનું.

પરંતુ તેને બદલે વિચારપૂર્વકની ગણતરી કરીને ઓછામ ઓછાં પ્રવેશપત્રો ભરવાનું તમે વધારે પસંદ કરો તે સમજી શકા તેવું છે. એનો એક સ્તો હું તમને બતાવું.

તમારે આઠ નહિ પરંતુ ફક્ત બે જ પ્રવેશપત્રો ભરવાનાં. એ એ જ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી તદ્દન ખરાનો સંભવ અથવા ઓછામ ઓછી એક ભૂલમાં તો તમારું એક પ્રવેશપત્ર જરૂર આવી શકે કોઈને કદાચ આશ્ચર્ય થશે કે આઠને બદલે બે જ પ્રવેશપત્ર ભરવાથી ખરાનો સંભવ અથવા એક જ ભૂલ? પરંતુ એમાં આશ્ચર્ય પામવાનું કશી જરૂર નથી. કહેવત છે કે કળ્યો કાયડો કોઢીનો.

વાર, ત્યારે હવે આપણે બે પ્રવેશપત્રો ભરીએ:

પ્ર. પત્ર	વિ. આવી	વિ. આવી	વિ. આવું
	૧	૨	૩
૧	દેશસેવા	તકરાર	છેહ
૨	દેવસેવા	તકસીર	છેહ

તમે આમાંથી ગમે તે જાણદો પસંદ કરીને તેને સાચો ઉકેલ માની લ્યો. પછી તેની સાથે પ્રવેશપત્ર સરખાવો. કાં તો તમારું એ પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવશે અથવા તો એક ભૂલમાં આવશે એથી વધુ ભૂલ નહિ આવે.

તપાસો. તમારી ખાત્રી થઈ કે નહિ? કેટલું અજબ? આ પ્રવેશપત્રોને બદલે બે જ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી તમે બધા ખરામ અથવા એક ભૂલમાં આવી શક્યા! પરંતુ તેનું કારણ શું? તે કારણ પ્રવેશપત્રોમાં જાણદો મૂકવાની ખુબી છે. જુઓ, આપણે દરે વિકલ્પ આવીના બે બે જાણદો નક્કી કર્યા:

	ક વિભાગ	ખ વિભાગ
૧ લી વિ. આવી	દેશસેવા	દેવસેવા
૨ જી વિ. આવી	તકરાર	તકસીર
૩ જી વિ. આવી	છેહ	છેહ

દરેક ચાવીના પહેલા શબ્દને કે વિભાગમાં મૂક્યો, અને દરેક ચાવીના બીજા શબ્દને બીજા વિભાગમાં મૂક્યો. પછી આપણે કે વિભાગવાળા શબ્દોને પહેલા અને બીજા વિભાગવાળા શબ્દો બીજા પ્રવેશપત્રમાં મૂક્યા.

એ પછી સંપાદક સાચા ઉકેલને માટે પહેલા પ્રવેશપત્રમાંહેના એક અને બીજા પ્રવેશપત્રના બે શબ્દો અથવા બીજા પ્રવેશપત્રના એક અને પહેલા પ્રવેશપત્રના બે શબ્દો—એ રીતે ત્રણ શબ્દો નો પસંદ કર્યા હોય તો બે માંહેનું એક પ્રવેશપત્ર એક જૂલમાં આવ્યા વગર રહે જ નહિ. અને બે ગમે તે એક પ્રવેશપત્રના ત્રણે શબ્દો પસંદ કર્યા હોય તો એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવે.

આ ત્રણ વિકલ્પચાવીઓના માત્ર ત્રણ શબ્દો પસંદ કરવાના હોય એ સિવાય બીજી કોઈ પણ રીતે પસંદગી કરવાની રહેતી જ નથી. હવે તો આ કાયડો સમજાયો ને?

દર્શન ત્રીણું

ચાર વિકલ્પ ચાવીઓ

સામાન્ય રીતે એક વાત વિચારવાની રહે છે. કોઈ પણ શબ્દચોરસ એવો તો ન જ હોય કે જેમાં બે, ત્રણ કે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓ હોય. દરેક શબ્દચોરસમાં આવી વિકલ્પ ચાવીઓ વધારે હોય છે. સામાન્ય રીતે દશ, બાર કે ચાલુ વિકલ્પ ચાવીઓ પણ હોય છે, જેની અંદર ઇન્ટરલોકરનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે વધારે વિકલ્પ ચાવીઓ હોય તો પણ તેના શબ્દોને આપણે ઓછામાં ઓછા પ્રવેશપત્રોમાં કેવી રીતે આવરી લઈ શકીએ તે અહીં આપણે જોવાનું છે. ધીમે ધીમે એ બધું હું આપને સ્પષ્ટીકરણ સાથે દર્શાવવાનો જ છું.

આપણે ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓ સુધી જોઈ ગયા. હવે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓની તપાસ લઈએ. ચાર વિકલ્પ ચાવીઓમાં દરેક ચાવીના બે બે લેખે આઠ શબ્દોમાંથી ગમે તે ચાર શબ્દો સાચા ઉકેલમાં મુકાએલા હોય છે. સાચા ઉકેલમાં કયા શબ્દો મુકવામાં આવેલા છે તે આપણે જાણતા નથી. ચાવી ઉપરથી તેને ચાકસ કરી શકતા નથી. એટલે દરેક ચાવીના બે બે શબ્દોને આપણે પસંદ કર્યા છે. તે આઠ શબ્દોને પ્રવેશપત્રોમાં પરમ્યુટ કરીને જો આપણે તદ્દન ખરો જવાબ મેળવવો હોય તો $2 \times 2 \times 2 \times 2 = 16$ પ્રવેશપત્રો બરવાં જોઈએ. એ 16 પ્રવેશ-પત્રોમાં ચારે વિકલ્પચાવીઓના આઠ શબ્દોનો નિઃશંકપણે સમાવેશ થઈ શકે અને તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવી જ શકે.

પ્ર. પત્ર   વિ. ચાવી   વિ. ચાવી   વિ. ચાવી   વિ. ચાવી

	૧	૨	૩	૪
૧	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર
૨	દેશસેવા	હડ	તકરાર	દાર
૩	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર
૪	દેવસેવા	છેડ	તકરાર	દાર
૫	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર
૬	દેશસેવા	છેડ	તકસીર	દાર
૭	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર
૮	દેવસેવા	છેડ	તકસીર	દાર
૯	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર
૧૦	દેશસેવા	છેડ	તકરાર	દાર
૧૧	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર
૧૨	દેવસેવા	છેડ	તકરાર	દાર
૧૩	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર
૧૪	દેશસેવા	છેડ	તકસીર	દાર
૧૫	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર
૧૬	દેવસેવા	છેડ	તકસીર	દાર

તમે ઉપર પરમ્યુટ કરેલા આઠ શબ્દો—દેશસેવા: દેવસેવા: છેડ: છેડ: તકરાર: તકસીર: દારૂ: દારા—માંથી કાઢ પશુ ચાર શબ્દને સાચા હકલ તરીકે પસંદ કરીને તેની સાથે ઉપરનાં સોળ પ્રવેશપત્રોને સરખાવીને જોશો તો તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર અથવા ખરામાં આવ્યા વગર નહિ જ રહે.

પરંતુ તમે ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવા માગતા નથી. એટલાં પ્રવેશપત્રો ભરવા માટેની પ્રવેશશીનું ખર્ચ કરવાની તમારી ઇચ્છા નથી. તમારે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓના આઠ શબ્દોને પરમ્યુટ કરવા છે, પણ તમારી એવી ઇચ્છા છે કે ઓછામાં ઓછા પ્રવેશપત્રો ભરીને તદ્દન ખરામાં અથવા થોડી ભૂલોમાં આવવું. દરેક હરીફના દિલમાં એવી ઇચ્છા હોવી જ જોઈએ. ત્યારે કહો, તમે શું કરો ?

ઓછામાં ઓછી બે ભૂલ

હવે જો તમારી ઇચ્છા બે જ પ્રવેશપત્રો ભરવાની હોય અને ઓછામાં ઓછી બે ભૂલ આવવાથી તમને સંતોષ હોય તો તમે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓના આઠ શબ્દોને નીચે પ્રમાણે પરમ્યુટ કરી શકો છો.

પ્રથમ તમે એ વિકલ્પચાવીઓના શબ્દોને બે વિભાગમાં વહેંચી દો.

ક વિભાગ   ખ વિભાગ

૧ લી વિ. ચાવી	દેશસેવા	દેવસેવા
૨ જી વિ. ચાવી	છેહ	છેડ
૩ જી વિ. ચાવી	તકરાર	તકસીર
૪ થી વિ. ચાવી	દારૂ	દારા

ત્યારબાદ ચારે વિકલ્પચાવીઓના ક વિભાગના શબ્દોને પહેલા પ્રવેશપત્રમાં અને ખ વિભાગના શબ્દોને બીજા પ્રવેશપત્રમાં મૂકી દો.

પ્ર. પત્ર   ૧. ચાવી   ૨. ચાવી   ૩. ચાવી   ૪. ચાવી

	૧	૨	૩	૪
૧	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દારૂ
૨	દેવસેવા	છેડ	તકસીર	દારા

એ પ્રમાણે ૧૬ પ્રવેશપત્રોને બદલે એ જ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી તમારું એક પ્રવેશપત્ર કાં તો બધા ખરામાં આવી શકે, અથવા તો એ બૂલમાં જરૂર આવી શકે. એથી વધારે બૂલ પડે જ નહિ.

તેનું કારણ સ્પષ્ટ જ છે. જો ઉપરનાં પ્રવેશપત્રોમાં મૂકેલા શબ્દો-માંથી પહેલા પ્રવેશપત્રવાળા ચાર શબ્દ અથવા બીજા પ્રવેશપત્રવાળા ચાર શબ્દ સાચા ઉકેલમાં હોય તો એક પ્ર. પત્ર તદ્દન ખરામાં અને બીજું ચાર બૂલમાં આવે.

જો પહેલાના ત્રણ અને બીજાનો એક અથવા બીજાના ત્રણ અને પહેલાનો એક શબ્દ હોય તો એક પ્રવેશપત્ર એક બૂલમાં અને બીજું ત્રણ બૂલમાં આવે.

જો પહેલામાંથી ગમે તે બે અને બીજામાંથી ગમે તે બે શબ્દો સાચા ઉકેલમાં મૂકવામાં આવ્યા હોય તો એક પ્રવેશપત્ર બધે બૂલમાં આવી શકે.

પરંતુ તમારી એવી ધ્રુષ્ટિ હોય કે એમ નહિ, એ બૂલ પડે તે કામની નહિ. મારું પ્રવેશપત્ર તો બધા ખરામાં આવવું જોઈએ, અથવા વધુમાં વધુ એક જ બૂલ આવવી જોઈએ.

જો તમારી એવી ધ્રુષ્ટિ હોય તો કાંઈ એ પ્રવેશપત્રોથી ન ચાલે, તેમ જ એ માટે તમારે સાળ કિંવા આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવાની પણ જરૂર નહિ. ચાર પ્રવેશપત્રો ભરીને તેમાં ચાર વિકલ્પ ચાવીઓના આઠે શબ્દોને પરિચિત કરવાથી એ ચારમાંથી એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવવાની આશા રાખી શકાય. કદાચ એમ ન બને તોયે એક પ્રવેશપત્ર એક બૂલમાં તો ગેરન્ટીથી આવી શકે. એમાં કશી શંકા લાવવાનું કારણ જ નથી.

એ ચાર પ્રવેશપત્રો કેવી રીતે ભરવાં તેનું કોષ્ટક હું અહીં રજૂ કરું છું.

અગાઉ આપણે ચારે વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને કે અને ખ વિભાગમાં વહેંચી દીધા છે. (જુઓ પૃષ્ઠ ૩૦)

હવે પહેલા પ્રવેશપત્રમાં ચારે ક વિભાગના શબ્દો મૂકી ઘો. બીજા પ્રવેશપત્રમાં ચારે ખ વિભાગના શબ્દો મૂકો. ત્રીજા પ્રવેશ-પત્રમાં ખ વિભાગના ત્રણ ચો ક વિભાગનો એક તથા ચોથા પ્રવેશપત્રમાં ક વિભાગના ત્રણ અને ખ વિભાગનો એક શબ્દ મૂકો.

એક ભૂલ-ચાર પ્રવેશપત્રો

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪
૧	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર
૨	દેવસેવા	છેડ	તકસીર	દારા
૩	દેવસેવા	છેડ	તકસીર	દાર
૪	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દારા

આ રીતે ચાર પ્રવેશપત્રો ભરવાથી ઉપર જણાવ્યા મુજબ બધા ખરામાં કે એક ભૂલમાં એક પ્રવેશપત્ર જરૂર આવી શકશે. કેવી રીતે? જો કે વિભાગના ચાર અથવા ખ વિભાગના ચારશબ્દો સાચા ઉકેલમાં મળી આવે તો પહેલું અથવા બીજું પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવે.

ક વિભાગમાંથી ત્રણ અને ખ વિભાગમાંથી એક અથવા ખ વિભાગમાંથી ત્રણ અને ક વિભાગમાંથી એક એમ ચાર શબ્દો સાચા ઉકેલમાં હોય તો ત્રીજું અથવા ચોથું પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં અથવા એક ભૂલમાં આવી શકે.

અને જો કે વિભાગમાંથી કોઈ પણ એ શબ્દો તથા ખ વિભાગમાંથી ગમે તે એ શબ્દો સાચા ઉકેલમાં હોય તો પણ ત્રીજા અને ચોથા પ્રવેશપત્રમાંથી એક પ્રવેશપત્રમાં તો જરૂર એક જ ભૂલ આવે. અર્થાત્ કે અને ખ વિભાગના બધા મળીને આઠ શબ્દોમાંથી ગમે તે ચાર શબ્દો પસંદ કરવામાં આવે તો પણ આ રીતે ભરેલાં ચાર પ્રવેશપત્રોમાંહેનું એક પ્રવેશપત્ર એક જ ભૂલમાં આવવાનું. એકથી વધુ ભૂલ કદિ પણ પડવાની નહિ.

અહીં એક વાત ફરી ફરીથી જણાવવાની રહે છે. જે શબ્દ-ચોરસ હરીફાઈમાં તમે ભાગ લેવા માગતા હો તેની વિકલ્પ ચાવી-ઓનો વિચાર કરી, તેમાંથી ખીજી ચાવીઓના શબ્દોમાંથી એક અમુક શબ્દને ચોક્કસ કરી શકો, અને તમારા દિલમાં જેની શંકા રહેતી હોય તેવી ચાર વિકલ્પ ચાવીઓના દરેકના એ એ શબ્દો પસંદ કરીને તે શબ્દોને ઉપર જણાવ્યા મુજબ પરમ્યુટ કરો તો એ ચાર શબ્દોમાંથી એક પ્રવેશપત્રમાં બધા ખરા આવે અથવા વધુમાં વધુ એક ભૂલ આવે. પરંતુ બાકીની ખીજી વિકલ્પ ચાવીઓના જે શબ્દો તમે નિશ્ચિત કર્યા હોય તેને બદલે શબ્દચોરસના સંપાદકે નક્કી કરેલા સાચા ઉકેલમાં જે કોઈ બીજો શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો હોય તો તેની જે ભૂલ પડે તે જુદી.

જો કે એથી નિરાશ કે નાહિમ્મત થવાની જરૂર નથી. તમે ચાર કરતાં પણ વધારે વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરી શકો છો, અને તે કેવી રીતે પરમ્યુટ કરવા એ હવે પછી બતાવ્યું છે.

દર્શન સાતમું

પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ

આપણે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓ સુધી જોઈ ગયા. હવે પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ લઈએ. પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓના દરેકના એ લેખે દશ શબ્દો થાય. એ દશ શબ્દોને પરમ્યુટ કરીને તમારે તમારું એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં લાવવું છે. તો તમારે કેટલાં પ્રવેશપત્રો વધુમાં વધુ ભરવાં જોઈએ ?

$2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 = 32$. જો તમે ૩૨ પ્રવેશપત્રો ભરો તો જ તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર તદ્દન સાચા જવાબવાળું બનાવવાની તમે આશા રાખી શકો. એ માટે નીચેનું કાષ્ટક જુઓ :

હ. બો. ૩

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. નં	૧	૨	૩	૪	૫
૧	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૨	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૩	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૪	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૫	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૬	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૭	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૮	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૯	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૧૦	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૧૧	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૧૨	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીઝ
૧૩	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૧૪	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૧૫	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૧૬	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીઝ
૧૭	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીસ
૧૮	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીસ
૧૯	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીસ
૨૦	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીસ
૨૧	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીસ
૨૨	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીસ
૨૩	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીસ
૨૪	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દાર	રીસ
૨૫	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દાર	રીસ

૨૬	દેશસેવા	છેડ	તકરાર	દારા	રીસ
૨૭	દેવસેવા	છેહ	તકરાર	દારા	રીસ
૨૮	દેવસેવા	છેડ	તકરાર	દારા	રીસ
૨૯	દેશસેવા	છેહ	તકસીર	દારા	રીસ
૩૦	દેશસેવા	છેડ	તકસીર	દારા	રીસ
૩૧	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દારા	રીસ
૩૨	દેવસેવા	છેડ	તકસીર	દારા	રીસ

આ ૩૨ પ્રવેશપત્રના કોષ્ટક ઉપરથી તમે જોઈ શક્યા હશે કે તેમાં અને ચાર વિકલ્પ ચાવીઓના ૧૬ પ્રવેશપત્રોવાળા કોષ્ટકમાં ઝાઝો ફેર નથી. માત્ર તેમાં એટલો જ ફેર પડે છે કે પહેલાં સોળ પ્રવેશપત્રોમાં પાંચમી વિકલ્પ ચાવીનો એક શબ્દ રીઝ રાખ્યો છે; જ્યારે બીજા ૧૭થી ૩૨ સુધીનાં પ્રવેશપત્રોમાં રીસ શબ્દ રાખ્યો છે.

આ રીતે જો તમારે પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓના બે બે શબ્દોને પરમ્યુટ કરવાના હોય અને તમે ૩૨ પ્રવેશપત્રો ભરો તો તેમાંથી એક પ્રવેશપત્ર તો જરૂર બધા ખરામાં આવે જ. એમાં શંકા લાવવાનું કશું પણ કારણ નથી. છતાં તમે પાંચ વિકલ્પ ચાવીના દેશસેવા : દેવસેવા : છેહ : છેડ : તકરાર : તકસીર : દારૂ : દારા : રીઝ : રીસ-એ દશ શબ્દોમાંથી કોઈ પણ પાંચ શબ્દોને સાચા ઉકેલ તરીકે પસંદ કરીને પછી તેની સાથે આ બીજી પ્રવેશપત્રો સરખાવી જુઓ. તમોએ પસંદ કરેલા પાંચે શબ્દો તમે એક પ્રવેશપત્રમાં જરૂર જોશો.

પરંતુ અહીં પણ મહત્વનો પ્રશ્ન વધારે સંખ્યામાં ભરવાનાં પ્રવેશપત્રો અને તેની પ્રવેશશીતો ઉપસ્થિત થાય છે. અને વળી એમ કરતાં પરમ્યુટ કરવાની પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ સિવાયની બીજી વિકલ્પ ચાવીઓનો દરેકનો અમુક ચોક્કસ એક જ શબ્દ નિશ્ચિત કરેલો હોય તે શબ્દમાં કદાચ ફેર આવી જાય તો ?

એટલે પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓના દશ શબ્દોને ઓછામાં ઓછાં ૮૮૫ પ્રવેશપત્રોમાં પરમ્યુટ કરવાથી અને તેટલી ઓછી ભૂલો આવી

શકે તે જ આપણે જોવું રહ્યું. આપણે અને તેટલાં જોઈતાં પ્રવેશપત્રોમાં એ શબ્દો ગણતરીથી પરચુટ કરી શકીએ તો જ આપણે મોટું સાહસ કરવાનું જોખમ ખેડ્યા સિવાય સારી સફળતાની અચૂક આશા રાખી શકીએ.

વારૂ, ત્યારે એમ માનો કે તમારે માત્ર એ જ પ્રવેશપત્રો ભરવાં છે. તો વધુમાં વધુ એ જૂલો આવી શકે તેવો માર્ગ બતાવું.

પ્રથમ તો પાંચે વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને અગાઉ જણાવ્યા મુજબ કે અને ખ વિભાગમાં વહેંચી દો.

વિ. ચાવી	ક વિભાગ	ખ વિભાગ
૧	દેશસેવા	દેવસેવા
૨	છેહ	છેડ
૩	તકરાર	તકસીર
૪	દારૂ	દારા
૫	રીઝ	રીસ

હવે એ પ્રવેશપત્રો માંહેના એકમાં કે વિભાગવાળા પાંચે શબ્દો મૂકી અને બીજામાં ખ વિભાગવાળા પાંચ શબ્દો મૂકી દો. યાદ રાખો કે એમાં જો કશી જૂલ થઈ ગઈ તો જૂલો વધી જશે.

આ પ્રમાણે પ્રવેશપત્રો ભરો :

અ. પત્ર વિકલ્પ ચાવીઓ

	૧	૨	૩	૪	૫
૧જી	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દારૂ	રીઝ
૨જી	દેવસેવા	છેડ	તકસીર	દારા	રીસ

કોઈ હરીફ પ્રશ્ન કરે કે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોમાંથી એ જૂલ લાવવાને માટે એ પ્રવેશપત્રો અને તેના કરતાં એક વિકલ્પ ચાવી વધવા છતાં તેને માટે પણ એ જૂલ લાવવાને એ જ પ્રવેશપત્રો કેમ ? ચાર કેમ નહિ ?

તેનું કારણ હીસાબની ગણતરી છે. કેવી રીતે તે હું સમજાવું. જો કે વિભાગવાળા પાંચે શબ્દો સાચા ઉકેલમાં હોય તો પહેલું અને

ખ વિભાગવાળા પાંચે શબ્દો હોય તો ખીજું પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવે એ તો સમજી શકાય છે.

ક વિભાગવાળા ચાર અને ખ વિભાગવાળો એક અથવા ખ વિભાગવાળા ચાર અને ક વિભાગવાળો એક એવી રીતે સાચા ઉકેલમાં શબ્દો મુકાયા હોય નો એક પ્રવેશપત્ર એક જૂલમાં અને ખીજું ચાર જૂલમાં આવે.

પરંતુ ક વિભાગના બે અને ખ વિભાગના ત્રણ અથવા ખ વિભાગના બે અને ક વિભાગના ત્રણ શબ્દો સાચા ઉકેલમાં હોય તો એક પ્રવેશપત્ર બે જૂલમાં આવે. હવે આપને સમજાશે કે ઉપર મુજબ પ્રવેશપત્ર ભરવાથી જો નિશ્ચિત કરેલા શબ્દોમાં જૂલ ન પડે તો માત્ર બે પ્રવેશપત્રો ભરવાથી જ એક પ્રવેશપત્ર બે જૂલમાં ચોક્કસ લાવી શકાય.

એક જ જૂલ

પરંતુ બે જૂલમાં ઘણી વખત મોટું ધનામ નથી મળી શકતું; જ્યારે એક જૂલમાં સાંઠ ધનામ મળવાની, કેટલીક વખત મોટામાં મોટું ધનામ મળવાની સંભાવના રહે છે. ત્યારે વધુમાં વધુ એક જૂલમાં એક પ્રવેશપત્ર લાવવાને માટે શું કરવું ?

એ માટેનો માર્ગ પણ મોજુદ છે. પરંતુ અહીં થોડો ફેર પડશે. ચાર અથવા પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ હોય તો બે જૂલમાં લાવવા માટે બે જ પ્રવેશપત્રોથી નબી શકે છે; પરંતુ એક જૂલમાં એક પ્રવેશપત્ર લાવવા માટે ચાર વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરવાને ચાર પ્રવેશપત્રોની જરૂર પડે છે, જ્યારે એક જૂલ માટે પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરવા હોય તો ચાર પ્રવેશપત્રોથી નહિ ચાલી શકે. તેને માટે આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવાં પડશે.

જો ટુંકમાં સમજાવવું હોય તો એ આઠ પ્રવેશપત્રો, ચાર વિકલ્પ ચાવીઓનાં જ ચાર પ્રવેશપત્રો ભરવાનું બતાવ્યું છે તે જ રીતે ભરવાનાં છે. એ રીતે પ્રથમ ચાર પ્રવેશપત્રો ભરીને તેની

સાથે પાંચમી વિકલ્પ ચાવીનો ક વિભાગનો 'રીઝ' શબ્દ મૂકી દો અને એવાં જ બીજાં ચાર પ્રવેશપત્રો ભરીને તેની સાથે આ વિભાગનો 'રીસ' શબ્દ મૂકી દો.

છતાં સંભવ છે કે કોઈ હરીફને એનો ખરાબર ખ્યાલ નહિ આવે. હરકત નહિ, એ આઠ પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક જ અહીં ઉતારીએ :

વિકલ્પ ચાવીઓ

અ. પત્ર					
૧	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દારૂ	રીઝ
૨	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દારા	રીઝ
૩	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દારૂ	રીઝ
૪	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દારા	રીઝ
૫	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દારૂ	રીસ
૬	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દારા	રીસ
૭	દેવસેવા	છેહ	તકસીર	દારૂ	રીસ
૮	દેશસેવા	છેહ	તકરાર	દારા	રીસ

આ રીતે પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓના દશે શબ્દોનો તમે ફક્ત આઠ પ્રવેશપત્રમાં જ સમાવેશ કરીને એક ભૂલમાં તો અચૂક લાવી શકો છો, એટલું જ માત્ર નહિ પરંતુ ઉપરનાં આઠ પ્રવેશપત્રોમાંથી એકાદા પ્રવેશપત્રમાં ગોઠવેલા શબ્દો ને સાચા ઉકેલમાં હોય તો તમારૂં એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં પણ આવવાની આશા રાખી શકાય. ક્યાં ૩૨ અને ક્યાં ૮ પ્રવેશપત્ર ?

આ રીતે પ્રવેશપત્રો ભરવામાં ખુબી તો ગણતરીની જ છે. તમે કોઈ પણ પાંચ શબ્દો સાચા ઉકેલ તરીકે માનીને આ પ્રવેશપત્રોની તપાસ લઈ શકો છો.

ને ક વિભાગના પાંચ અથવા આ વિભાગના પાંચ શબ્દો સાચા ઉકેલમાં હોય તો પહેલું અથવા છઠ્ઠું પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવી શકે.

જો કે વિભાગના ચાર અને ખૂ વિભાગનો એક શબ્દ હોય અથવા ખૂ વિભાગના ચાર અને કે વિભાગનો એક શબ્દ હોય તો બીજું, ત્રીજું, પાંચમું કે સાતમું એ ચારમાંથી એક પ્રવેશપત્ર જરૂર બધા ખરામાં આવી શકે.

પરંતુ જો કે વિભાગના ગમે તે ત્રણ અને ખૂ વિભાગના ગમે તે બે અથવા કે વિભાગના ગમે તે બે અને ખૂ વિભાગના ગમે તે ત્રણ શબ્દો સાચા ઉકેલમાં હોય તો પણ આ આઠમાંહેતું એક પ્રવેશપત્ર તો એક ભૂલમાં જરૂર આવી જ શકે. એ માટે તમે ઉપર જણાવ્યા મુજબ ગમે તે રીતે પાંચ જુદા જુદા શબ્દોને સાચા ઉકેલ તરીકે પસંદ કરીને તેની સાથે આઠ પ્રવેશપત્રોને સરખાવી જુઓ. તેમાંથી કોઈ પણ એક પ્રવેશપત્ર તો એક ભૂલમાં જરૂર આવવાનું.

દર્શન ટમું

છ વિકલ્પ ચાવીઓ

૧૬ વે પાંચથી આગળ વધીને છ વિકલ્પ ચાવીઓમાં આપણે દાખલ થઈએ છીએ. છ વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને આપણે ક્યારે પરમ્યુટ કરવા પડે? બધી વિકલ્પ ચાવીઓનો વિચાર કરતાં એમાં-હેની અમુક અમુક ચાવી માટેનો એકેક શબ્દ આપણે નિશ્ચિત કરી શકતા હોઈએ, પણ તેની અંદરની છ ચાવીઓ આપણને એવી લાગે કે તે દરેકના બેઉ શબ્દો ચાવીની રચનાને શીટ થતાં આપણને લાગતા હોય.

બધી વાર ચાવીની રચનામાં કોઈ છટકું હોય છે અથવા તો જુદા જુદા દર્શનિન્દુને કારણે પણ એક કરતાં વધુ શબ્દ પસંદ કરવા થોડા લાગે છે. આપણે અમુક શબ્દ પસંદ કરતા હોઈએ, સ્પષ્ટતા જુદો શબ્દ પસંદ કરે. છતાં બેઉ વાળખી છે એમ વલ્લભ પરીક્ષકને પણ લાગે.

એવા પ્રસંગમાં જે આપણે આપણા નક્કી કરેલા શબ્દ ઉપર જ મક્કમ રહ્યા હોયએ તો જરૂર ગોથું ખાઈ જઈએ. કોઈ પણ શબ્દચોરસની હરીફાઈમાં તમે નક્કી કરેલા શબ્દોવાળું એક જ પ્રવેશપત્ર ભરવાથી તમારું એ પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં અથવા ઓછામાં ઓછી ભૂલમાં આવે એવું તો ભાગ્યે જ બની શકે. ન જ બની શકે એમ હું નથી કહેતો. કારણ કે વિકલ્પ ચાવીઓમાં અને ઇન્ટરલોકરની ચાવીઓમાં જે શબ્દ સંપાદકે પસંદ કર્યા હોય, તે જ શબ્દ તમારી વિચારસરણીમાં બંધ બેસી ગયા હોય અને એ જ શબ્દ તમે તમારા પ્રવેશપત્રમાં મૂક્યા હોય તો તમારું પ્રવેશપત્ર શબ્દચોરસના સંપાદકને પરાજીત બનાવી, બધા ખરામાં આવી, પહેલું ઇનામ જરૂર મેળવી શકે.

પરંતુ અનુભવ પરથી માલુમ પડ્યું છે કે એવું જવલે જ બને છે. તેનું કારણ છે ‘મૂંઢે મૂંઢે મતિમૈનાઃ’—કપાળે કપાળે ભુદી મત. પરંતુ જ્યારે આવું હોય છે, હરીફને અમુક અમુક વિકલ્પ ચાવીઓમાં શંકા રહે છે, ત્યારે પણ તે હિમ્મત હારી જતો નથી. તે વખતે એક જ શબ્દ નક્કી કરવાને બદલે દરેક ચાવીના બે શબ્દો રાખીને, પોતાના ગણિતશાસ્ત્રના જ્ઞાનનો તે ઉપયોગ કરે છે. વધારે પ્રવેશપત્રો ભરીને પણ ગણિતપાશમાં પોતાને શંકા પડતી ચાવીઓના ભુદા ભુદા શબ્દોને આવરી લઈ, તેમને પોતે નક્કી કરેલા સ્થાને મૂકીને પણ પોતાના એક પ્રવેશપત્રને કદાચ બધા ખરામાં અથવા ચોક્કસ રીતે એક ભૂલમાં, બે ભૂલમાં કે ત્રણ ભૂલમાં ઢાલી શકે છે.

એ રીતે પાંચ સુધીની વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને કેમ જોડવવા તે અત્યારસુધીમાં આપણે જોઈ ગયા. આટલું જો બરાબર ધ્યાનપૂર્વક વાંચી, વિચારીને તમે સમજી શક્યા હશે તો હવે આગળ વધવામાં તમને જરીકે મુશ્કેલી નડશે નહિ.

અહીં માત્ર એક મુંઝવણ રહે છે. તેનો આપણે ઉકેલ કરી લઈએ. અત્યારસુધી વિકલ્પ ચાવીઓ ઓછી હતી. એટલે ભુદા ભુદા શબ્દો

મૂકીને કોષ્ટકો બનાવ્યાં હતાં. પણ વિકલ્પ ચાવીઓ વધતી જતી હોવાથી એ બધા શબ્દોને મૂકવા જઈએ તો આ પુસ્તકના કદમ તેનો કદાચ સમાવેશ ન થાય, કોષ્ટક ગીચ બની જાય, અને તેથી તે સુવાચ્ય ન બને.

એટલે હવે આપણે શબ્દો મૂકવાને બદલે તેને કે તથા ખ જે વિભાગમાં વહેંચી દઈ, તે શબ્દને બદલે જો તે કે વિભાગનો હશે તો કે અને ખ વિભાગનો શબ્દ મૂકવાનો હશે તો ખ-એવી રીતે મૂકીશું. એથી તમને વાંચવા અને સમજવામાં પશુ સગવડ રહેશે.

વારૂ હવે તમે છ વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દો લખને તેને કે અને ખ વિભાગમાં મૂકો.

વિકલ્પ ચાવી	કે વિભાગ	ખ વિભાગ
૧	દેશસેવા	દેવસેવા
૨	છેહ	છેડ
૩	તકરાર	તકસીર
૪	દારૂ	દારા
૫	રીઝ	રીસ
૬	કથા	કળા

જો તમારે બધા ખરામાં તમારૂં એક પ્રવેશપત્ર લાવવું હોય તો છ વિકલ્પ ચાવીઓ હોઈ $૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ = ૬૪$ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

એ ૬૪ પ્રવેશપત્રો અહીં રજૂ કરોને નકામી જગ્યા રોકવાની મને જરૂર લાગતી નથી. એટલે અહીં હુંકાણુમાં જ તે આપને સમજાવી દઉં.

અગાઉ પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓવાળા એક પ્રવેશપત્રને ચોક્કસપણે બધા ખરામાં લાવવા માટે ૩૨ પ્રવેશપત્રોવાળું ચોકડું રજૂ કર્યું છે તે જુઓ. એવાં ૩૨ પ્રવેશપત્રો ભરો અને તેની સાથે છઠી વિકલ્પ ચાવીનો કે વિભાગવાળો ‘કથા’ શબ્દ મૂકો. ત્યારબાદ એ જ મુજબ

ખીજાં બત્રીશ પ્રવેશપત્રો ભરીને તેની અંદર છઠી વિકલ્પ ચાવીનો ખ વિભાગવાળો કળા શબ્દ મૂકી દો.

આ પ્રમાણે કરવાથી છ વિકલ્પ ચાવીઓના કુલ્લે થતા બાર શબ્દોમાંથી ગમે તે છ શબ્દો સંપાદકે પસંદ કર્યા હોય તો પણ તેની સાથે સરખાવતાં તમારું એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવવાનું.

પરંતુ જેમને ઓછાં પ્રવેશપત્રો ભરવાનાં છે તેઓ ચાર પ્રવેશપત્રો ભરીને પણ પોતાનું એક પ્રવેશપત્ર બે ભૂલમાં લાવી શકે છે.

એ ચાર પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક અહીં રજુ કરવામાં આવે છે. પરંતુ તેમાં શબ્દો મૂકવામાં નહિ આવે. તેને બદલે ક અને ખ એ પ્રમાણે મૂકવામાં આવશે. આ પછી રજુ થતાં ચોકઠાંઓમાં પણ એ પ્રમાણે ક અને ખ જ મૂકીશું. પછી પ્રવેશપત્ર ભરતી વખતે તે શબ્દચોરસની વિકલ્પ ચાવીઓના બે બે શબ્દોમાંથી એકને ક અને ખીજને ખ વિભાગમાં મૂકી, આ કોષ્ટકમાં ક મૂકેલો હોય તે સ્થળે તેના વિભાગનો અને ખ મૂકેલો હોય એ સ્થળે ખ વિભાગનો શબ્દ મૂકી દેવાથી તમારું પ્રવેશપત્ર કોષ્ટક મુજબનું બની જશે.

ચાર પ્રવેશપત્રમાં બે ભૂલ

પહેલા પ્રવેશપત્રમાં છયે ક મૂકો, બીજામાં છયે ખ મૂકો, ત્રીજામાં ત્રણ ક અને ત્રણ ખ મૂકો, ચોથામાં ત્રણ ખ અને ત્રણ ક મૂકો.

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્રવેશ પત્રો	૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૩	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ
૪	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક

આ રીતે ચાર પ્રવેશપત્રો ભરવાથી કદાચ એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવે, એક ભૂલમાં આવે, અથવા બે ભૂલમાં તો જરૂર આવે. સંપાદકે ગમે તે છ શબ્દો પસંદ કર્યા હોય, પરંતુ એ છ

શબ્દોની સાથે સરખાવતાં આ ચાર પ્રવેશપત્રમાંથી એક પ્રવેશપત્રમાં વધુમાં વધુ બે જ બૂલ આવવાની, બીજાં ત્રણ પ્રવેશપત્રોમાં ત્રણ કે ચાર બૂલો હશે, પણ એક પ્રવેશપત્ર બે બૂલવાળું જરૂર નિકળવાનું. તેનું કારણ એ છે કે ઉપરના કોષ્ટક મુજબ તમે ગણતરીથી તમારાં પ્રવેશપત્રોમાં શબ્દો મૂકેલા છે. એ ગણતરીની વિગત સમજાવતાં ધણું લંબાણ થવાનો સંભવ છે. તમને જો ગણિતમાં રસ હશે તો આ કોષ્ટક ઉપરથી સમજી શકશો. જો કદાચ ગણિતમાં રસ ન હોય, અને ગણિતનું પૂર્ણ જ્ઞાન પણ ન હોય, તો પણ ઉપરનું કોષ્ટક ખરાબર સમજીને એ પ્રમાણે તમારું પ્રવેશપત્ર ભરશો તો પણ તેનું પરિણામ ઉપર જણાવ્યા મુજબ જ આવશે.

એક બૂલ માટે ૧૬ પ્રવેશપત્ર

પરંતુ એથી કદાચ તમને સંતોષ નહિ થાય. તેનું એક કારણ છે. એમ માનો કે અમુક શબ્દોરસ કે શબ્દવ્યૂહનું પરિણામ બધા ખરાથી શરૂ થાય છે. એક બૂલમાં પાંચ પ્રવેશપત્રો આવે છે અને બે બૂલમાં તો સંખ્યાબંધ પ્રવેશપત્રો આવે છે. એથી બે બૂલવાળાને મળતી ઇનામની રકમ સંખ્યાબંધ હરીફો વચ્ચે વહેંચાઈ જવાને લીધે ધણી ન્હાની રકમ મળે, તે તમને સંતોષ આપનારી ન અને. એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ તમને ઇચ્છા રહે કે તમારું એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં કિંવા વધુમાં વધુ એક બૂલમાં આવે તો સારું.

જો એવો તમારો આગ્રહ હોય તો બધા ખરાના સંભવ સાથે વધુમાં વધુ એક બૂલ લાવવાને માટે છ વિકલ્પ ચાવીઓના બારે શબ્દો આવરી લેવાને તમારે વધુમાં વધુ ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

એ પ્રવેશપત્રો તમે કેવી રીતે ભરશો? અગાઉ પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓને માટે જો આઠ પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક આપ્યું છે તે જુઓ. એ રીતે આઠ પ્રવેશપત્રો ભરીને તેની છઠ્ઠી વિકલ્પચાવીનો ક વિલાગનો શબ્દ મૂકો અને તે જ પ્રમાણે બીજાં આઠ પ્રવેશપત્રો ભરીને તેની સાથે છઠ્ઠી વિકલ્પ ચાવીનો ખ વિલાગનો શબ્દ મૂકો. તેનું કોષ્ટક આ નીચે આપવામાં આવે છે.

કોષ્ટક

ચિકિત્સા ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ક
૩	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક
૪	ક	ક	ક	ખ	ક	ક
૫	ક	ક	ક	ક	ખ	ક
૬	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક
૭	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક
૮	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક
૯	ક	ક	ક	ક	ક	ખ
૧૦	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ખ
૧૧	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ખ
૧૨	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ
૧૩	ક	ક	ક	ક	ખ	ખ
૧૪	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૧૫	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ખ
૧૬	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ

આ રીતે સોળ પ્રવેશપત્રો ભરવાં. જ્યાં ક મુકયો છે ત્યાં ક વિભાગનો શબ્દ મુકવો અને જ્યાં ખ મુકયો છે ત્યાં ખ વિભાગનો શબ્દ મુકવો.

હવે સંપાદકે સાચા ઉકેલમાં મુકેલા તમને શંકા પડતી લાગતી ચિકિત્સા ચાવીઓના છ શબ્દો સાથે તમારા પ્રવેશપત્રને સરખાવો. કાં તો એકાદ પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવી જશે અથવા તો એક પ્રવેશપત્ર એવું નિકળશે કે જેમાં એક જ ભૂલ હોય.

દર્શન નવમું

સાત વિકલ્પ ચાવીઓ.

૬૭ વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરવાથી પણ કદાચ આપણને સંતોષ નહિ થાય. શબ્દચોરસની હરીફાઈમાં કેટલીક વાર ચાવીઓની રચના એવા પ્રકારની હોય છે કે આપણે ગમે તેલે વિચાર કરીએ તો પણ અમુક નિષ્ફળ્ય કરીને ચોક્કસ એક શબ્દ નક્કી કરી શકતા નથી. એટલે બનતાં સુધી જોખમમાં નહિ રહેવાને માટે વધુમાં વધુ શબ્દોને પરમ્યુટ કરવાની આપણી ઇચ્છા રહે છે.

હવે એમ માને કે આપણી પાસે સાત વિકલ્પ ચાવીઓના, દરેક ચાવીના બે લેખે કુલ ૧૪ શબ્દો પરમ્યુટ કરવાના છે. તો આપણે શું કરવું જોઈએ ?

પહેલી વાત તો એ છે કે અગાઉ જણાવ્યા મુજબ દરેક ચાવીના બે બે શબ્દો કે અને બે વિભાગમાં વહેંચી નાંખવા. એટલે સાત શબ્દો કે અને બીજા સાત શબ્દો બે વિભાગમાં આવશે.

ત્રણ ભૂલ માટે બે પ્રવેશપત્રો

આટલું કર્યા પછી જો તમારી એવી ઇચ્છા હોય કે આ સાત શબ્દોમાં ત્રણ ભૂલ પડે ત્યાં સુધી વાંધો નથી; તો તમે બે જ પ્રવેશપત્રો ભરીને તે માંડેના એકને ત્રણ ભૂલમાં લાવી શકો છો. તેમાંથી એક પ્રવેશપત્રમાં સાતે વિકલ્પ ચાવીના કે વિભાગના અને બીજા પ્રવેશપત્રમાં બે વિભાગના શબ્દો મૂકી દો.

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ

આ કોષ્ટકની ચકાસણી કરવાને માટે તમે સાત વિકલ્પ ચાવી-ઓના ૧૪ શબ્દોમાંથી કોઈ પણ સાત શબ્દો પસંદ કરો. જે તમે ૬ વિભાગના સાત અથવા તો ખૂબ વિભાગના સાત શબ્દો સાચા ઉકેલ તરીકે નક્કી કર્યા હશે તો એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવશે.

૬ વિભાગના છ અને ખૂબ વિભાગનો એક અથવા ખૂબ વિભાગના છ અને ૬ વિભાગનો એક એ રીતે નક્કી કર્યા હશે તો એક બૂલમાં આવશે.

તે જ પ્રમાણે કોષ્ટક પણ એક વિભાગમાંથી પાંચ અને બીજા વિભાગમાંથી બે શબ્દો નક્કી કર્યા હશે તો એક પ્રવેશપત્ર બે બૂલમાં આવશે. અને કદાચ કોષ્ટક પણ એક વિભાગમાંથી ત્રણ અને બીજા વિભાગમાંથી ચાર શબ્દો પસંદ કરવામાં આવે તો એક પ્રવેશપત્ર ત્રણ બૂલમાં આવશે.

એ રીતે ગમે તે સાત શબ્દોની પસંદગી કરવામાં આવે તો પણ એક પ્રવેશપત્રમાં તો વધુમાં વધુ ત્રણ બૂલો જ આવવાની, ત્યારે બે બૂલ, એક બૂલ અથવા તો બધા ખરામાં પણ આવવાનો કોષ્ટક વાર સંભવ રહે ખરો.

બે બૂલ માટે આઠ પ્રવેશપત્રો

પરંતુ તમે જે કરતાં વધારે બૂલો પડે એમ ન ઇચ્છતા હો તો તમારે આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. ૭ વિકલ્પ ચાવીઓવાળા દર્શન ૮માં એક પ્રવેશપત્ર વધુમાં વધુ બે બૂલમાં લાવવા માટે ચાર પ્રવેશપત્રો ભરવાની રીત બતાવી છે.

એવાં ચાર પ્રવેશપત્રો ભરીને તેમાં સાતમી વિકલ્પ ચાવીનો ૬ વિભાગવાળો શબ્દ મૂકવો અને એવાં જ બીજાં ચાર પ્રવેશપત્રો ભરીને તેમાં સાતમી ચાવીનો ખૂબ વિભાગવાળો શબ્દ મૂકવો. એ રીતે આઠ પ્રવેશપત્ર તૈયાર થાય છે. તેનું કોષ્ટક પણ અહીં આપું છું, એટલે તે ભરવામાં કોષ્ટક મુશ્કેલી ન રહે.

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક
૩	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક
૪	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક
૫	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ખ
૬	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૭	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ
૮	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ

આ પ્રવેશપત્રોમાં સાત વિકલ્પ ચાવીઓના ચૌદે શબ્દો પરમ્પુટ થઈ જાય છે. પ્રવેશપત્ર પહેલામાં સાત ક છે, પ્રવેશપત્ર છઠામાં સાત ખ છે. પ્રવેશપત્ર ત્રીજામાં અને ચોથામાં ચાર ક અને ત્રણ ખ તથા પ્રવેશપત્ર સાત અને આઠમાં ત્રણ ક અને ચાર ખ છે.

આ ગણિતપાશ એવા પ્રકારનો રચાયેલો છે, કે કોષ્ટક પાસે સાત શબ્દો સાચા ઉકેલમાં હોય તો પાસુ ઉપરનાં આઠ પ્રવેશપત્રોમાંહેનું એક વધુમાં વધુ બેજ બૂલમાં આવે.

એક બૂલ માટે ૧૬ પ્રવેશપત્રો

હવે અહીં સોળ પ્રવેશપત્રોનું એક કોષ્ટક રજૂ કરું છું. આ કોષ્ટક પૂરા અબ્યાસ પછી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં ક અને ખ વિભાગના શબ્દોની એવી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે કે શબ્દચોરસના ચતુર સંપાદકે સાત વિકલ્પ ચાવીઓમાંથી દરેક ચાવીનો ગમે તે એક શબ્દ સાચા ઉકેલમાં મૂક્યો હોય તો પાસુ તેની સાથે સરખાવતાં આ સોળ પ્રવેશપત્ર માંહેનું એક પ્રવેશપત્ર કદાચ બધા ખરામાં આવી જાય અથવા તો એક પ્રવેશપત્ર વધુમાં વધુ એક જ બૂલમાં આવે.

આ કોષ્ટક જરૂર તમારી પસંદગી પોતાની તરફ ખેંચી લેશે.

સાત વિકલ્પચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરીને જો એક પ્રવેશ-પત્ર ગેરન્ટીથી બધા ખરામાં લાવનું હોય તો તે શરૂઆતમાં જણાવેલા નિયમ પ્રમાણે આપણે $2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 = 128$ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. એ પ્રવેશપત્રો કેવી રીતે ભરવાં એ તો અગાઉ જતાવાઈ ગયું છે. છ વિકલ્પ ચાવીઓને માટે તૈયાર કરેલાં ૬૪ પ્રવેશપત્રોની સાથે સાતમી વિકલ્પ ચાવીનો ૬ વિભાગનો અને બીજાં તેવાં જ ૬૪ પ્રવેશપત્રોની સાથે સાતમી વિકલ્પ ચાવીનો ૫ વિભાગનો શબ્દ મૂકી દો. એ રીતે જો ૧૨૮ પ્રવેશપત્ર તૈયાર કરે તો તેમાંહેનું એક પ્રવેશપત્ર એ સાત શબ્દો પૂરતું તો ખિલકુલ ભૂલ વગરનું બધા ખરામાં આવે જ આવે.

પરંતુ ૧૨૮ પ્રવેશપત્રો ભરવાની બધાની તાકાત ન હોય. તેમને માટે અહીં આપેલાં ૧૬ પ્રવેશપત્રોમાં જ તદ્દન ખરાનો સંભવ અથવા વધુમાં વધુ એક ભૂલવાળા એક પ્રવેશપત્રની નિઃસંકોચપણે ખાતરી આપી શકાય.

જો કે તેમાં એક વાત ભૂલવાની નથી. આ સાત સિવાયની બીજી વિકલ્પ ચાવીઓનો તમે ચોક્કસ કરેલો શબ્દ જે દરેક પ્રવેશ-પત્રમાં એક જ હોય અને તેને પરમ્યુટ કરવામાં આવ્યો નથી, તે સંપાદકે તેમના સાચા ઉકેલમાં મૂકેલાં હોવાં જોઈએ. જો તેમાં કોઈ શબ્દનો ફેર થયો હોય અર્થાત્ સાચા ઉકેલમાં જે હોય તેના કરતાં તમે કોઈ બીજો શબ્દ પસંદ કર્યો હોય તો એ કારણે પડેલી એ શબ્દની ભૂલ માટે આ કોષ્ટકને જવાબદાર લેખી શકાશે નહિ.

હવે આપણે કોષ્ટક જોઈએ:

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
પ્ર. પત્રો	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક

૩	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ
૪	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક
૫	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ
૬	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક
૭	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ખ
૮	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક
૯	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ
૧૦	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક
૧૧	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ
૧૨	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ખ	ક
૧૩	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક	ખ
૧૪	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક
૧૫	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ
૧૬	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ

તમે તમારી રીતે આ કોષ્ટકની તપાસ લઈ શકો છો. સામાન્ય રીતે ૭ વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરી એક જૂલમાં લાવવા માટે ૧૬ પ્રવેશપત્રો જોઈએ છે. એ મળતરી પ્રમાણે સાત વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરવા હોય તો ૩૨ પ્રવેશપત્રો જરૂર જોઈએ. પરંતુ તેની અંદર કરકસર કરીને આ કોષ્ટકમાં માત્ર ૧૬ પ્રવેશપત્રોમાં જ સાતે વિકલ્પ ચાવીઓના બેઠિ વિભાગના શબ્દોને એવી રીતે ગોઠવવામાં આવ્યા છે કે તેનું પરિણામ તમને જરૂર આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારું જણાશે. એ વિષયમાં આથી વિશેષ ચર્ચા કરવાની બિલકુલ જરૂર નથી.

દર્શન દર્શનું

આઠ વિકલ્પ ચાવીઓ

ઉત્તરોત્તર આપણે એકેક ચાવી વધતા જાએ જાએ, અને અત્યારે પ્રગતિના જમાનામાં આગળ વધવું જ જોઈએ. કારણ કે શબ્દચોરસ યા શબ્દવ્યૂહના સંપાદકો પણ હરીફાને છટકામાં સપડાવવા માટે વધારે જૂલો પડવાનો સંભવ રહે તેવી વિકલ્પ ચાવીઓ રચવામાં પ્રગતિ કરી રહ્યા છે.

મને ખ્યાલ છે કે ગુજરાતી ભાષામાં શબ્દચોરસની શરૂઆત થઈ ત્યારે સામાન્ય રીતે દશથી અગીયાર વિકલ્પ ચાવીઓ રહેતી. એટલે કે વધુમાં વધુ દશ જૂલો પડે. પરંતુ તેમાં પણ પાંચ-છ વિકલ્પ ચાવીઓની રચના એવી હોય કે તેની ઉપરથી અમુક ચોક્કસ એક જ શબ્દ નિશ્ચિત કરી શકાય. બાકીની ચાર કે પાંચ ચાવીઓના શબ્દોને પરમ્યુટ કરવાના રહે.

જન્મભૂમિ ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈના સંપાદક શરૂઆતમાં તેમના બાળું કરીને ત્રીજા શબ્દવ્યૂહમાં વિકલ્પ ચાવીઓની રચના એવી બનાવી હતી કે તેની ઉપરથી શબ્દો ચોક્કસ કરી, એ હરીફાઈમાં ભાગ લેનારમાંથી એક હજાર નેટલા હરીફાઈ બધા ખરામાં આવ્યા હતા.

વિકલ્પ ચાવીઓની રચના એવી સરલ હોય તો તો હરીફાઈને કશી મહેનત કરવાની રહેતી જ નથી. પરંતુ દિન પ્રતિ દિન સંપાદકો પ્રગતિ કરતા ગયા છે અને વિકલ્પ ચાવીઓની સંખ્યા પણ વધારતા ગયા છે. અગાઉ દશ જૂલની જોગવાઈ રહેતી તેને બદલે અત્યારે અઠાર-એગણીશ-કોઈ વાર વીશ જૂલની પણ જોગવાઈ રહે છે.

તેમાં પણ કોઈ વ્યૂહમાં અમુક ચાવીઓની રચના સરલ રાખવામાં આવે છે, ન્યારે કોઈ વખત અધરી, અસ્પષ્ટ અથવા ઉધે રસ્તે દોરનારી ભાગે તેવી પણ રાખવામાં આવે છે. એ વાત સાચી છે કે

અધીય વિકલ્પ ચાવીઓની રચના મુંઝવનારી નથી હોતી. પરંતુ કોઈ વાર આપણને સરલ લાગતી રચનાને કારણે આપણે નક્કી કરેલા શબ્દમાં પણ ગુલાંટ ખાઈ જઈએ છીએ.

એવી સ્થિતિ હોવાને લીધે અને તેટલું સાદસ ખેડવાની આપણને ઇચ્છા હોવાને છે. અને તેથી શંકા પડતી વિકલ્પ ચાવીઓની સંખ્યાને વધારીને પણ ઓછામાં ઓછી ભૂલ અથવા બધા ખરા-વાળું પ્રવેશપત્ર કેવી રીતે બનાવી શકાય-એ પ્રશ્ન આપણા મગજમાં ખડો થાય છે. એટલે હવે આઠ વિકલ્પ ચાવીઓમાં પણ આપણે સંપાદકને કેવી રીતે શ્રેષ્ઠ આપી શકીએ તેનો અહીં વિચાર કરીએ.

જો આઠ વિકલ્પ ચાવીઓના દરેકના જો શબ્દ લેજો સોજો શબ્દોને પરમ્પુટ કરીને એક પ્રવેશપત્ર ગેર-રીતી બધા ખરામાં લાવવું હોય તો શરૂઆતમાં જણાવેલા નિયમ મુજબ $2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 = 256$ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. તે કેવી રીતે ભરવાં ?

સાત વિકલ્પ ચાવીઓમાં બધા ખરામાં લાવવા માટે ૧૨૮ પ્રવેશપત્રો ભરવાની રીત બતાવી છે. એ રીતે ૧૨૮ પ્રવેશપત્રો ભરી તેની સાથે આઠમી વિકલ્પ ચાવીનો ૩ વિભાગનો શબ્દ મૂકો અને અને તેવાં જ બીજાં ૧૨૮ પ્રવેશપત્રોની સાથે આઠમી વિકલ્પ ચાવીનો બીજો વિભાગનો શબ્દ મૂકો. એ રીતે તૈયાર થયેલાં ૨૫૬ પ્રવેશપત્રોમાંથી એક પ્રવેશપત્ર આઠ વિકલ્પ ચાવીઓ પુરતું જરૂર બધા ખરામાં આવશે.

પરંતુ આપણે તો કરકશરથી ચાલવાનું છે. એટલે ઓછામાં ઓછાં પ્રવેશપત્રો ભરીને બીજી શકે તેટલો લાભ લેવાની કળા આપણને આવડવી જોઈએ.

વાર, ત્યારે તમારી ઇચ્છા હોય કે વધુમાં વધુ ત્રણ ભૂલ લઈ પડતી, કદાચ ખરામાં પણ આવી જવાશે. અથવા કદાચ અનુકૂળ

શબ્દો ભરાયા હોય તો એક કે બે જૂલનો પણ લાભ મળે. એ પ્રમાણે છન્ડા હોય તો તમારે ફક્ત ચાર જ પ્રવેશપત્રો ભરવાનાં છે.

તેમાં પહેલા પ્રવેશપત્રમાં આઠે ક વિભાગના શબ્દો મૂકો. બીજા પ્રવેશપત્રમાં આઠે ખ વિભાગના શબ્દો મૂકો. ત્રીજા પ્રવેશપત્રમાં સાત વિકલ્પ ચાવીઓના ક વિભાગના અને આઠમી વિકલ્પ ચાવીનો ખ વિભાગનો તથા ચોથામાં સાત વિકલ્પ ચાવીઓના ખ અને આઠમી વિકલ્પ ચાવીનો ક વિભાગનો શબ્દ મૂકો.

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૩	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ખ
૪	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક

આ રીતે તૈયાર કરેલાં ચાર પ્રવેશપત્રોમાંથી આ આઠ ચાવીઓ પૂરતું એક પ્રવેશપત્ર વધુમાં વધુ ત્રણ જૂલમાં આવશે.

પરંતુ જો તમારી પસંદગી સંપાદકે સાચા ઉકેલમાં મૂકેલા શબ્દોની સાથે સાનુકળ અને તો એકાદું પ્રવેશપત્ર બે જૂલમાં, એક જૂલમાં કે બધા ખરામાં પણ આવી જાય.

બે જૂલ માટે સોળ પ્રવેશપત્રો

જો તમે એથી વિશેષ પ્રવેશપત્રો ભરો તો મેરન્ટીથી બે જૂલમાં આવો કિંવા એક જૂલ કે બધા ખરાનો પણ લાભ મેળવી શકો. પરંતુ આઠ વિકલ્પ ચાવીઓના દરેકના બે લેખે સોળ શબ્દોને આવરી લેવાને માટે ચાર કે આઠ પ્રવેશપત્રોથી નહિ ચાલે. તેને માટે તમારે સોળ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. તે સોળ પ્રવેશપત્રો કેવી રીતે ભરવાં એ અહીં કોષ્ટક આપીને બતાવવામાં આવે છે.

જ્યારે તમે પ્રવેશપત્રો બરેા ત્યારે આ કોષ્ટક સામે રાખવું જોઈએ. પ્રથમ તેા આઠે વિકલ્પ ચાવીઓનો વિચાર કરી દરેકના જે જે શબ્દો નક્કી કરવા, એકને ક અને ખીજને ખ વિભાગમાં મૂકવો. પછી કોષ્ટકમાં ક લખ્યો હોય ત્યાં ક વિભાગનો અને ખ લખ્યો હોય ત્યાં ખ વિભાગનો તે ચાવીનો શબ્દ મૂકવો. ચાવીઓનો નંબર કોષ્ટકમાં મથાળે આપલો છે. તે પ્રમાણે અરાબર જોઈ, વિચારી, સમજીને પ્રવેશપત્રો તૈયાર કરવાં કે જેથી ભૂલ થવા પામે નહિ.

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ક
૩	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક	ક
૪	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક
૫	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ખ	ખ
૬	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૭	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ
૮	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૯	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ખ	ક
૧૦	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક
૧૧	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક
૧૨	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ	ક
૧૩	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ખ
૧૪	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ખ
૧૫	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક	ખ
૧૬	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ

આ રીતે ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવાનાં છે. આ રીતે પ્રવેશપત્રો ભરવાથી આઠ વિકલ્પચાવીઓમાંથી એક પ્રવેશપત્રમાં વધુમાં વધુ માત્ર બે જ ભૂલ આવશે. તમારી ઇચ્છા હોય તો આઠ વિકલ્પ ચાવીઓના ૧૬ શબ્દોમાંથી સાચા ઉકેલ તરીકે આઠ શબ્દો નક્કી કરીને તેની સાથે આ પ્રવેશપત્ર સરખાવી જુઓ.

એક ભૂલમાં બત્રીસ પ્રવેશપત્રો

હવે આપણે એક ભૂલને માટે પ્રયત્ન કરીએ. અગાઉ આપણે જોઈ ગયા કે સાત વિકલ્પ ચાવીઓ પરમ્યુટ કરીને એક ભૂલ લાવવી હોય તો ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. પરંતુ જો આઠ વિકલ્પ ચાવીઓને પરમ્યુટ કરવાની હોય તો એક ભૂલ લાવવાને માટે ૩૨ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

તેમ કરવાનાં આટલાં વધાર પ્રવેશપત્ર ભરવાં પડે ખરાં, અને તેને અંગે પ્રવેશપત્રી પણ વધારે આપવી જોઈએ. પરંતુ જુદા જુદા મિત્રો જેઓ સીન્ડ્રીકેટ બનાવીને મોટી સંખ્યામાં પ્રવેશપત્રો મોકલતા હોય, તેઓ પૂરો વિચાર કરીને આવી પદ્ધતિ અલ્પ કરે તો ઓછામાં ઓછી ભૂલમાં આવવાની તેમને માટે ચોક્કસ તક રહે, એટલું જ નહિ પણ સંપાદકના દૃષ્ટિબિન્દુ સાથેના સુમેળવાળા શબ્દો બરાબર પરમ્યુટ થયા હોય તો એકાદ પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં પણ આવી જાય.

આ પ્રવેશપત્ર ભરવામાં કોઈ વિશેષ મુશ્કેલી પણ નથી. સાત વિકલ્પ ચાવીઓમાં એક ભૂલ લાવવાને માટે ૧૬ પ્રવેશપત્રોનું જ કોષ્ટક આપવામાં આવ્યું છે તે કોષ્ટક તમે જુઓ.

એવાં ૧૬-૧૬ પ્રવેશપત્રોનાં બે કોષ્ટકો તૈયાર કરો. પછી એવા ૧૬ના એક કોષ્ટકમાં આઠમી વિકલ્પ ચાવીનો કે વિભાગનો શબ્દ મૂકી દો અને બીજાં ૧૬ના કોષ્ટકમાં આઠમી વિકલ્પ ચાવીનો જ વિભાગનો શબ્દ મૂકો. એ રીતે તમે ૩૨ પ્રવેશપત્રો બનાવી શકશો. વાચકની સરલતાને ખાતર તે ૩૨ પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક જ અહીં આપવામાં આવે છે.

કેશક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્રવેશ પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક	ક
૩	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ	ક
૪	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ક
૫	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક
૬	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક	ક
૭	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક
૮	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક
૯	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ક
૧૦	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક
૧૧	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક
૧૨	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક
૧૩	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક	ખ	ક
૧૪	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક
૧૫	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક
૧૬	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક
૧૭	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ખ
૧૮	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક	ખ
૧૯	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૨૦	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ
૨૧	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ	ખ
૨૨	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ
૨૩	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ખ
૨૪	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ખ

૨૫	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ખ
૨૬	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ખ
૨૭	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ
૨૮	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ખ
૨૯	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ
૩૦	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ
૩૧	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ખ
૩૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ

ઉપર મુજબ ૩૨ પ્રવેશપત્રો તૈયાર કરવાથી બાઠ વિકલ્પ ચારીઓના જે શબ્દો પરમ્યુટ કર્યા હશે તે આઠ વિકલ્પ ચારીઓ પૂરતા તો તમે જરૂર એક જૂથમાં આવી શકશો. કદાચ બધા ખરામાં પણ આવવાનો સંભવ છે. અને આ સિવાયની બીજી વિકલ્પ ચારીઓના શબ્દો તમે નિશ્ચિત (ખેન્ડર) કર્યા હોય તેમાં ભૂલ ન પડે તો તો પછી લેશ પણ ચિંતા કરવાનું કારણ નથી.

દર્શન અગીયારમું

નવ વિકલ્પ ચારીઓ

૬૭ પણ તમારું મન શંકાશીળ રહે છે ખરું? આપણે અમુક વિકલ્પ ચારીનો ચોક્કસ એક શબ્દ નિશ્ચિન કર્યો હોય અને સંપાદક તેને બદલે બીજો શબ્દ મૂકી દે તો? એટલે આપણે અને તેટલી વધારે વિકલ્પ ચારીઓના શબ્દોને આપણા પ્રવેશપત્રોમાં આવરી લઈએ તો કેમ? એમ કરવામાં કશો વાંધો નથી, પરંતુ તે માટે તમારે વધારે સંખ્યામાં પ્રવેશપત્રો ભરવાની તૈયારી રાખવી જોઈએ. બધા જ હરીફો મોટી સંખ્યામાં પ્રવેશપત્રો નથી ભરતા, અને ન ભરી શકે તે સમજાય છે. પરંતુ કોઈ કોઈ એવા પણ હરીફો હોય છે કે જેઓ પોતે એકલા અથવા મિત્રો સાથે મળીને પુષ્કળ સંખ્યામાં પ્રવેશ-

પત્રો ભરે છે. તેઓ પોતાનાં પ્રવેશપત્રો કાઢી પણ પદ્ધતિ કે ધોરણ વગર ગમ તે રીતે ભરી મોકલે તેમાં કશો અર્થ નથી.

એવા હરીફાને આ પુસ્તકમાં આપેલી સમજણ અને માહિતી જરૂર ઉપયોગી થઇ પડશે. અને તે માટે આપણે નવ વિકલ્પ ચાવી-ઓનો અહીં વિચાર કરીએ.

જો તમે નવ વિકલ્પ ચાવીઓના દરેક ચાવીના બે શબ્દો લેખે અઢાર શબ્દો પરમ્યુટ કરીને તમારું એક પ્રવેશપત્ર એ વિકલ્પ ચાવીઓ પૂરતું બધા ખરામાં લાવવા ઇચ્છતા હો તો અગાઉ જણાવ્યું છે તે મુજબ તમારે $2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 = 256$ પાંચસો ને બાર પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઇએ. તેનું કોષ્ટક આપતાં પુષ્કળ જગ્યા રોકાય. એટલે એટલું જ કહેવું બસ થશે કે આઠ વિકલ્પ ચાવીઓ માહેનાં ૨૫૬ પ્રવેશપત્રો ભરી તેની સાથે નવમી વિકલ્પ ચાવીનો કે વિભાગનો શબ્દ મૂકવો. બીજા ૨૫૬ તે જ મુજબ ભરીને તેની સાથે નવમી ચાવીનો બીજા વિભાગનો શબ્દ મૂકવાનો. એ રીતે તૈયાર થયેલાં ૫૧૨ પ્રવેશપત્રોમાંથી આ નવ ચાવીઓ પૂરતું એક પ્રવેશપત્ર તો જરૂર બધા ખરામાં આવવાનું. એ માટે તમે કોષ્ટકને ઝેરન્ટી પણ આપી શકો. પરંતુ તેને માટે સવાલ એક. આ નવ વિકલ્પ ચાવીઓના બે શબ્દ લેખે તમે જે અઢાર શબ્દો આ ૫૧૨ પ્રવેશપત્રોમાં પરમ્યુટ કરેલા હોય તે અઢાર શબ્દોમાંથી જ સંપાદક પોતાના સાચા ઉકેલમાં નવ ગમે તે શબ્દો પસંદ કરીને મૂકેલા હોવા જોઇએ. કોઈ વિકલ્પ ચાવીને ત્રણ શબ્દો લાગૂ પડતા હોય તેમાંથી ચાવીની રચનાનો વિચાર કરીને તમે જે શબ્દો નક્કો કર્યા હોય, જ્યારે સંપાદક તે બે સિવાયનો ત્રીજો શબ્દ પોતાના સાચા ઉકેલમાં મૂકી દે તો એ શબ્દની એક ભૂલ પડી જાય. જો કે એવું ક્વચિત જ બને છે.

જો આપણે ચાવીનો બરાબર વિચાર કર્યો હોય તો એ ચાવીની રચનામાં બમે તેટલા શબ્દો પ્રથમ દૃષ્ટિએ આપણી નજરે તરતા હોય તો પણ તેમાંથી છેવટે જે શબ્દોને આપણે ચોક્કસ કરી શકીએ.

એ શબ્દો કેવી રીતે નક્કી કરવા તેનો જો આપણે ઘડી વિચાર કરીએ તો ખોટું નથી.

તમે કોઈ પણ એક એવી ચાવી લ્યો કે જેની રચના એક કરતાં વધારે શબ્દોને લાગુ પડતી હોય. પછી શબ્દબૃહમાં જુઓ. તમને કયા શબ્દ સુજે છે તે વિચારો. એક કાગળ ઉપર એ તમામ શબ્દો લખો. જરૂર પડે તો શબ્દકોશની પણ મદદ લ્યો કે જેથી એક શબ્દ રહી જવા ન પામ.

એટલું ક્યાં પછી ઘણાખરા શબ્દો તો આપોઆપ નિકળી જશે. બહુ તો બે, ત્રણ કે ચાર શબ્દો એ ચાવીને પ્રથમ દૃષ્ટિએ લાગૂ પડતા જણાશે. અને ચાવીની અંદરના સૂચક શબ્દો ધ્યાનમાં લેતાં એ ત્રણ-ચારમાંથી પણ બીજા શબ્દો ઉવેખવા ચોગ્ય લાગશે. એથી છેવટે બે શબ્દો તમે એવા પસંદ કરી શકશો કે જે બેમાંથી ગમે તે એક શબ્દ સંપાદક સાચા ઉકેલમાં મૂક્યો હોય તો તમે તેનો અનાદર કરી શકો નહિ.

જો આ રીતે શાંતિથી પૂરો વિચાર કરીને તમે શબ્દોની પસંદગી કરવાનું રાખો તો ઘણી ચાવીઓમાં એક ચોક્કસ શબ્દ નિશ્ચિત કંઈ શકશો, કેટલીક ચાવીઓ એવી લાગશે કે જેને માટે બે શબ્દો એક બીજાની લગોલગ ઉભેલા દેખાશે. તે શબ્દોને પરમ્યુટ કરવાનું સાહસ કરવામાં કશી હરકત નથી. અસ્તુ.

હવે આપણે નવ વિકલ્પ ચાવીઓના અઢાર શબ્દોને કેવી રીતે પરમ્યુટ કરવા તેનો વિચાર કરીએ.

ચાર બૂલ

પોતાનું પ્રવેશપત્ર ચાર બૂલમાં આવે એવું તો કોઈ પસંદ ન જ કરે, છતાં હરીફાને પરમ્યુટેશનમાં રહેલી ગણતરીના ખ્યાલ આવી શકે તે માટે જણાવવાનું કે જો તમે એક પ્રવેશપત્રમાં નવ વિકલ્પ ચાવીઓના કે વિભાગના અને બીજા પ્રવેશપત્રમાં તે જ વિકલ્પ ચાવીઓના બે વિભાગના શબ્દો મૂકો તો તેમાંથી ગમે તે શબ્દો સાચા ઉકેલમાં પસંદ થયેલા હોવા છતાં તમારી વધુમાં વધુ ચાર બૂલ પડે.

કેલક

વિકલ્પ ચાવીઓ

ਮ. ਧਾ	੧	੨	੩	੪	੫	੬	੭	੮	੯
੧	੩	੩	੩	੩	੩	੩	੩	੩	੩
੨	੫	੫	੫	੫	੫	੫	੫	੫	੫

આ એ જ પ્રવેશપત્રોમાં વધુમાં વધુ ચાર જૂલ કેવી રીતે આવે તેનું કારણ તમે સમજી શકો છો ? જુઓ: સંપાદકે બધા ક વિભાગના કિંવા બધા ખ વિભાગના શબ્દો પસંદ કર્યા હોય તો એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવે. ૮ ક અને ૧ ખ અથવા ૮ ખ અને ૧ ક ને પસંદ કરેલ હોય તો એક પ્રવેશપત્રમાં એક જૂલ આવે. તે જ રીતે એ અને ત્રણ જૂલ પણ આવી શકે. પરંતુ એક વિભાગના ચાર અને બીજા વિભાગના પાંચ ગમે તે શબ્દો પસંદ કર્યા હોય તો પણ એક પ્રવેશપત્ર ચાર જૂલમાં જ આવે. એથી વધારે જૂલ પડી શકે જ નહિ. ત્રણ જૂલ માટે ૮ પ્ર. પત્ર

અને જો તમારું એક પ્રવેશપત્ર ત્રણ બુલમાં આવે એવી તમારી ઇચ્છા હોય તો તમારે નીચે જણાવ્યા મુજબ આઠ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

કોલેક્ટ

વિકલ્પ ચાવીઓ

[illegible]

આ કોષ્ટકમાં પ્રવેશપત્રો કેવી રીતે ભરાયાં છે એ તમે સમજી શક્યા હશે. સાત વિકલ્પ ચાવીઓને ત્રણ ભૂલમાં લાવવા માટે બે પ્રવેશપત્રો ભરવાનું જણાવ્યું છે. પહેલામાં ક વિભાગના અને બીજામાં ખ વિભાગના સાત શબ્દો મૂકવાના છે. એવાં બે પ્રવેશપત્રોને યોગણું કરવાં. એટલે કે બે પ્રવેશપત્રોનું એક એવાં ચાર ભુથ તૈયાર કરવાં. આઠ પ્રવેશપત્રો થયાં. તેમાં પહેલાં બેમાં આઠમી અને નવમી વિકલ્પ ચાવીને ક વિભાગનો અને બીજાં બેમાં આઠમી અને નવમી વિકલ્પ ચાવીનો ખ વિભાગનો એમ શબ્દ મૂકવા ત્રીજા બેમાં એટલે કે પાંચમા અને છઠા પ્રવેશપત્રમાં-દરેકમાં આઠમીનો ખ અને નવમીનો ક વિભાગનો તથા સાતમા અને આઠમા પ્રવેશપત્રમાં આઠમીનો ક અને નવમીનો ખ વિભાગનો એ રીતે શબ્દો મૂકવાના છે.

આ રીતે તૈયાર થયેલાં આઠ પ્રવેશપત્રોમાંથી એક પ્રવેશ પત્ર ત્રણ ભૂલમાં અચૂક આવવાનું. કિપરાંત કદાચ બે ભૂલ, એક ભૂલ કિંવા બધા ખરામાં આવવાનો ચાન્સ પણ મળી જાય.

બે ભૂલ માટે ૧૬ પ્રવેશપત્રો

તમારું એક પ્રવેશપત્ર બે ભૂલથી વધુમાં આવવું જ ન જોઈએ એવી તમારી ઇચ્છા હોય તો નવ વિકલ્પ ચાવીઓના ૧૮ શબ્દોને તમે ૧૬ પ્રવેશપત્રોમાં આવરી શકો છો. તેનું કોષ્ટક નીચે આપીએ :

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ક	ક	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ખ
૩	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક
૪	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ક
૫	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ	ખ

૬	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ
૭	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક
૮	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ
૯	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક
૧૦	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ
૧૧	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક
૧૨	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક
૧૩	ખ	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ
૧૪	ક	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક
૧૫	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ
૧૬	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ

આ પદ્ધતિએ ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવાથી તેમાં નવ વિકલ્પ ચાવીઓના અઢાર શબ્દો એવી ખૂબીથી ગોઠવાઇ જાય છે કે તેમાંથી ગમે તે નવ શબ્દોને સાચા ઉકેલમાં લેવાયા હોય તો પણ એક પ્રવેશપત્રમાં તેા વધુમાં વધુ બેજ બૂલ આવે. જો કે તેમાં પણ એક બૂલ અથવા બધા ખરાનો ચાન્સ તો રહે જ છે.

એક બૂલ

પરંતુ જો તમે ૬૪ પ્રવેશપત્રો ભરવાનું સાહસ કરી શકો તો નવ વિકલ્પ ચાવીઓના અઢાર શબ્દો તે પ્રવેશપત્રોમાં તમે એવી રીતે ગોઠવી શકો કે પરિણામે બધા ખરાના સંભવ સાથે તમારું એક પ્રવેશપત્ર તો જરૂર વધુમાં વધુ એક બૂલમાં જ આવે. તે ૬૪ પ્રવેશપત્રો ભરવાની પદ્ધતિમાં કાંઈ વિશેષ મુશ્કેલી કે મુંઝવણ નથી.

સાત વિકલ્પ ચાવીઓમાં એક બૂલ લાવવાને માટે જો ૧૬ પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક આપ્યું છે તે જુઓ. એ ૧૬ પ્રવેશપત્રોનું એક જુથ થયું. એવાં ચાર જુથ તમારે બનાવવાનાં છે. પછી એકથી ૧૬ પ્રવેશપત્રમાં ૮ મી અને નવમી ચાવીનો ક વિભાગનો શબ્દ મૂકો. ૧૭ થી ૩૨ પ્રવેશપત્રમાં એ બેઠું, ચાવીઓનો ખ વિભાગનો

શબ્દ મૂકો. ૩૩ થી ૪૮ સુધીના દરેક પ્રવેશપત્રમાં ૮ મી ચાવીનો ખ અને નવમી ચાવીનો ક વિભાગનો શબ્દ મૂકો. ૪૯ થી ૬૪ સુધીના દરેક પ્રવેશપત્રમાં ૮ મી ચાવીનો ક અને નવમી ચાવીનો ખ વિભાગનો શબ્દ મૂકો. એ રીતે ૬૪ પ્રવેશપત્રો તૈયાર કરો.

એ ૬૪ પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક અહીં મૂકવાથી લાંબાણ થશે ખરું, તથાપિ કોષ્ટક પણ હરીફને રહેજ પણ મુંઝવણ ન રહે તે માટે એ આખું કોષ્ટક અહીં આપીએ કે જ્યાં તેને અનુસરીને તેઓ પોતાના પ્રવેશપત્ર તૈયાર કરી શકે.

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૩	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ક
૪	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ક	ક
૫	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક
૬	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક
૭	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક
૮	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક
૯	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ક	ક
૧૦	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક
૧૧	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક	ક
૧૨	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક
૧૩	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક
૧૪	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક	ક
૧૫	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક

૪૩	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક
૪૪	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક
૪૫	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ક
૪૬	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક
૪૭	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક
૪૮	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક
૪૯	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ખ
૫૦	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક	ક	ખ
૫૧	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ખ
૫૨	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ
૫૩	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ
૫૪	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક	ક	ખ
૫૫	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ
૫૬	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ
૫૭	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ
૫૮	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ
૫૯	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ
૬૦	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ક	ખ
૬૧	ખ	ક	ક	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ
૬૨	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ
૬૩	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ
૬૪	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ખ

આ રીતે ધ્યાનપૂર્વક ૬૪ પ્રવેશપત્રો તૈયાર કરવાં. જ્યાં કં છે ત્યાં તે વિભાગનો તથા ખ છે તે પ્રવેશપત્રમાં તે ચાવીનો ખ વિભાગનો શબ્દ મૂકવાનો છે. એ તો અગાઉ જણાવેલું જ છે કે દરેક ચાવીના બધે શબ્દો નક્કી કરવા, તેમાંથી એક કં અને બીજો ખ વિભાગમાં મૂકવો. તમે કં વિભાગમાં મૂકેલા નવે શબ્દો સંપાદકે.

અસંદ કર્યા હશે તો તમારું પહેલું પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવશે, જો ખ વિભાગમાં મૂકેલા તમામ શબ્દો પસંદ કર્યા હશે તો બત્રીશમું પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં આવશે. એમ નહિ કરતાં સંપાદકની પસંદગીમાં કોઈ ફેર હશે તો પણ એક પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં અથવા એક જૂથમાં તો જરૂર આવશે જ આવશે.

દર્શન ૧૨મું

દશ વિકલ્પ ચાવીઓ

કોઈ

પણ શબ્દવ્યૂહ એવો તો જાણ્યે જ હશે કે જેની દશ વિકલ્પ ચાવીઓ માંહેની અમુક ચાવીઓનો વિચાર કરીને એક ચોક્કસ શબ્દ તમે નિશ્ચિત ન કરી શકો. મારા અત્યારસુધીના અનુભવમાં એવો એક પણ શબ્દવ્યૂહ જોવામાં આવ્યો નથી. છતાં પણ હરીફોનું દિલ ધણી વાર શંકાશીલ બને છે. તેઓ એમ માને છે કે શબ્દવ્યૂહના સંપાદક તમામ વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોમાં ફેરફાર કરે તો શું થાય ? વાર, એવા માનસના હરીફોના માર્ગદર્શન માટે આપણે નવ કરતાંયે વધુ વિકલ્પ ચાવીઓનો વિચાર કરીએ.

પ્રથમ દશ વિકલ્પ ચાવીઓ લઈએ, જો તમારે એક પ્રવેશપત્રને જેરંટીથી બધા ખરામાં લાવવું હોય તો એ માટે સીધો હિસાબ છે.

$૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ \times ૨ = ૧૦૨૪$ પ્રવેશ પત્રો બરવાં જોઈએ. નવ વિકલ્પ ચાવીઓમાં બતાવ્યા મુજબ ૫૧૨ પ્રવેશપત્રો કરી તે દરેકમાં દસમી વિકલ્પ ચાવીનો ૬ વિભાગનો શબ્દ મૂકવો અને તેવાં જ બીજાં ૫૧૨ પ્રવેશપત્રોમાં દસમી ચાવીનો ખ વિભાગનો શબ્દ મૂકવો. એ પ્રમાણે કરવાથી એક પ્રવેશપત્ર તો બધા ખરામાં જ આવવાનું.

તમારું એક પ્રવેશપત્ર ચાર જૂથમાં લાવવાને માટે નવ વિકલ્પ ચાવીઓ કરતાં બમણાં એટલે ચાર પ્રવેશપત્રો બરવાં જોઈએ.

કોલકાતા

વિકલ્પ ચાવીઓ

[illegible]

ત્રણ ભૂતમાં લાવવાને માટે એ જ ધોરણ મુજબ તમારે ૧૬ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

કોણ

વિકલ્પ ચાવીઓ

५. ५४	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१	३	३	३	३	३	३	३	३	३	३
२	५	५	५	५	५	५	५	३	३	३
३	३	३	३	३	३	३	३	५	५	३
४	५	५	५	५	५	५	५	५	५	३
५	३	३	३	३	३	३	३	५	३	३
६	५	५	५	५	५	५	५	५	३	३
७	३	३	३	३	३	३	३	३	५	३
८	५	५	५	५	५	५	५	३	५	३
९	३	३	३	३	३	३	३	३	३	५
१०	५	५	५	५	५	५	५	३	३	५
११	३	३	३	३	३	३	३	५	५	५
१२	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५
१३	३	३	३	३	३	३	३	५	३	५
१४	५	५	५	५	५	५	५	५	३	५
१५	३	३	३	३	३	३	३	३	५	५
१६	५	५	५	५	५	५	५	३	५	५

આ રીતે સોળ પ્રવેશપત્રો ભસ્વાથી બધા ખરામાં, એ બૂલમાં કે એક બૂલમાં આવવાનો કદાચ સંભવ રહે, જ્યારે વધુમાં વધુ ત્રણ બૂલોવાળું એક પ્રવેશપત્ર જરૂર નિકળે.

જો તમારા એક પ્રવેશપત્રમાં એ કરતાં વધારે મૂલ આવવી ન જોઇએ એવી તમારી ઇચ્છા હોય તો એ માટે ૩૨ પ્રવેશપત્રો તૈયાર કરવાં જોઇએ. તમે નવ વિકલ્પ ચાવીઓમાં એ બૂલ લાવવા માટે ૧૬ પ્રવેશપત્રો તૈયાર કર્યાં છે તે જુઓ. એવી રીતે ૧૬ પ્રવેશપત્રો તૈયાર કરી દશમી વિકલ્પ ચાવીનો કે વિભાગનો શબ્દ તે દરેક પ્રવેશપત્રમાં મૂકા અને 'બીજા' ૧૬ પ્રવેશપત્રો એ જ પ્રમાણે તૈયાર કરી, તેની સાથે દશમી ચાવીનો જ વિભાગનો શબ્દ મૂકા.

હું નથી માનતો કે બાંધાં ૩૨ પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક અહીં આપવાની જરૂર હોય. આટલે સુધી પ્રગતિ કર્યા બાદ વગર કોષ્ટકે પણ તમે તે સમજીને પ્રવેશપત્રો ભરી શકશો.

અને એ જ પ્રમાણે એક બૂલમાં પ્રવેશપત્ર લાવવાને માટે જો દશ વિકલ્પ ચાવીઓના દરેકના એ લેખે વીજ શબ્દો પરમ્યુટ કરવાની તમારી ઇચ્છા હોય તો તમારે ૧૨૮ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઇએ. એ પ્રવેશપત્રો પણ મુરંદક કિંવા ન સમજાય તેવાં અટપટાં નથી.

નવ વિકલ્પ ચાવીઓમાં આપેલું ૬૪ પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક જુઓ. એ રીતે ૬૪ પ્રવેશપત્રો ભરીને તેની સાથે દશમી ચાવીનો કે વિભાગનો શબ્દ મૂકા અને એવાં જ 'બીજા' ૬૪ પ્રવેશપત્રો તૈયાર કરીને તેની સાથે દશમી ચાવીનો જ વિભાગનો શબ્દ મૂકા. ૧૨૮ પ્રવેશપત્રો તૈયાર થયાં. હવે તમે નિઃશંકપણે એક બૂલમાં ચાવી મૂકા, અને કદાચ બંન્ના ખરામાં આવવાની પણ આશા રાખી શકા. જો કે તે માટે ઝેર-ટી ન અપાય.

દર્શન ૧૩મું

વધારે વિકલ્પ ચાવીઓ

અ | થી વધારે વિકલ્પ ચાવીઓને વિચાર કરવો પડે એમ મને લાગતું નથી. છતાં પણ અગીયાર વિકલ્પ ચાવીઓમાં સુધાં તમને શંકા રહેતી હોય અને એ બધી વિકલ્પ ચાવીઓમાં જે એ શબ્દો લાગૂ પડે તેવા લાગતા હોય તો તમારે દશ વિકલ્પ ચાવીઓને માટે ભરવાનાં બતાવેલાં પ્રવેશપત્રો કરતાં બમણાં પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

એટલે કે ચાર ભૂલ માટે દશ વિકલ્પ ચાવીઓનાં જે ચાર પ્રવેશપત્રોનું કોષ્ટક આપ્યું છે, તેવાં ચાર પ્રવેશપત્રોની સાથે અગીયારમી ચાવીનો કે વિભાગનો અને બીજાં તેવાં જ ચાર પ્રવેશપત્રોની સાથે અગીયારમી ચાવીનો બે વિભાગનો શબ્દ મુકવો.

એ રીતે કરવાથી પહેલા પ્રવેશપત્રમાં ૧૧ કે, બીજા પ્રવેશપત્રમાં પ્રથમ નવ બ અને પછી એ કે, ત્રીજા પ્રવેશપત્રમાં પહેલા નવ કે, પછી એક બ અને છેલ્લે કે, ચોથા પ્રવેશપત્રમાં દશ બ અને છેલ્લે કે-એ રીતે આવશે.

ત્યારબાદ પાંચમા પ્રવેશપત્રમાં ૧૦ કે અને ૧ બ, છઠામાં નવ બ, દશમો કે, અને અગીયારમો બ, સાતમામાં નવ કે અને છેલ્લા એ બ તથા આઠમામાં અગીયાર બ આવશે. આ રીતે આઠ પ્રવેશપત્રો ભરી શકો છો.

ત્રણ ભૂલમાં લાવવાને માટે આમ તો તમારે ૩૨ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. પરંતુ અહીં આપેલા કોષ્ટક પ્રમાણે ભરવાથી ૧૬ પ્રવેશપત્રોમાં તમામ શબ્દો આવરી લઈ શકાય અને એ ૧૬ માંથી એક પ્રવેશપત્ર ત્રણ ભૂલ સુધીનું જ આવે. વળી તેમાં જે ભૂલ, એક ભૂલ કે બધા ખરાનો પણ શંભવ તો રહે જ.

કોષ્ટક

વિકલ્પ ચાવીઓ

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૨	ખ	ખ	ખ	ખ	ક	ક	ક	ક	ક	ક	ક
૩	ક	ક	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ
૪	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ખ
૫	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ક	ક	ક
૬	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક	ક	ક
૭	ક	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ખ
૮	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ
૯	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક
૧૦	ક	ખ	ક	ખ	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ
૧૧	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક
૧૨	ક	ખ	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક	ખ	ક
૧૩	ખ	ક	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ	ક	ખ
૧૪	ક	ખ	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ખ	ક	ખ	ક
૧૫	ખ	ક	ક	ખ	ખ	ક	ક	ક	ખ	ક	ખ
૧૬	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ	ખ

જો બે બૂલમાં તમારું એક પ્રવેશપત્ર લાવવું હોય તો ૬૪ પ્રવેશપત્રો ભરવાં પડશે. એટલે કે ૧૦ ચાવીઓવાળાં ૩૨ પ્રવેશપત્રોની સાથે ૧૧મી ચાવીનો ક અને તેવાં જ ખીજાં ૩૨ પ્રવેશપત્રોની સાથે ખ વિભાજનો શબ્દ મૂકવો જોઈશે.

તે જ પ્રમાણે એક બૂલમાં એક પ્રવેશપત્ર લાવવા માટે ૨૫૬ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. એ પ્રવેશપત્રો કેવી રીતે ભરવાં એ તો તમે સમજી શકો છો. ૧૦ ચાવીઓનાં ૧૨૮ પ્રવેશપત્રોમાં ૧૧મી ચાવીનો ક અને તેવાં જ ખીજાં ૧૨૮ પ્રવેશપત્રોમાં અગીયારમી

ચાવીનો ખ વિભાગનો શબ્દ મૂકી દેવાથી તૈયાર થયેલાં ૨૫૬ પ્રવેશ-
પત્રોમાંથી એક પ્રવેશપત્ર કદાચ બધા ખરામાં આવવાનો સંભવ રહે
અથવા એક જૂથમાં તો જરૂર આવે.

તે જ રીતે બાર, તેર, ચૌદ કે ગમે તેટલી વિકલ્પ ચાવીઓ હોય
તો દરેક ચાવીમાં આગલી ચાવી કરતાં બમણાં પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

જો કે એટલાં પ્રવેશપત્રો ભરવાની કોષ્ટની તૈયારી બાગ્યે જ હોય,
અને જો કોષ્ટ ગમે તેટલી સંખ્યામાં પ્રવેશપત્રો ભરવા ઇચ્છતા હોય
તો તેને આટલે સુધી બરાબર સમજ્યા પછી વધુ વિકલ્પ ચાવીઓના
શબ્દોને પરમ્યુટ કરવામાં કશી પણ મુશ્કેલી નડવાની નહિ. એટલે
અહીં એ સંબંધમાં લંબાણ કરવાની કશી પણ જરૂર નથી.

દર્શન ચૌહમું

ત્રેવડા શબ્દો

કુટલીક ચાવીઓની રચના એવી હોય છે કે તેમાં બે કરતાં
વધારે શબ્દો આપણને સૂજે છે. શબ્દચોરસના કોષ્ટ કોષ્ટ ખાનામાં
બે અક્ષરના શબ્દો હોય છે કે તેમાં એક અક્ષર આપ્યો હોય, બીજો
અક્ષર મૂકીને શબ્દ બનાવવાનો હોય. ચાવીની રચના એવી હોય કે
તેને લાંબે સંખ્યાબંધ શબ્દો લાગૂ પડતા લાગતા હોય.

તે જ રીતે કોષ્ટ કોષ્ટ ચાવીમાં માથા વગરના શબ્દો બનાવવાના
હોય છે. એટલે કે પહેલો અક્ષર ન હોય અને બીજો એક અક્ષર
અથવા બીજો અને ત્રીજો બે અક્ષરો આપ્યા હોય.

દાખલા તરીકે પહેલો અક્ષર 'ના' આપ્યો છે, બીજું ખાનું
ખાલી છે, એનો વિચાર કરતાં અનેક શબ્દો આપણને સૂજે છે:

નાગ : નાક : નાર કે નારી : નાવ : નાકું : નાડી : નાભી :
નારું : નાસ : નાતો : નાત : નામ : નાણું, વગેરે.

આવા અનેક શબ્દોમાંથી ચાવીની રચનાને અનુસરીને આપણે
શબ્દો પસંદ કરવાના હોય છે.

તે જ રીતે પહેલો અક્ષર નથી આપ્યો, જ્યારે બીજો 'છું' અક્ષર આપ્યો છે. તે માટેના શબ્દો જુઓ :

ગાણું : રાણું : દોણું : કાણું : ખાણું : પીણું : નાણું : બાણું : ટાણું : દેણું : લેણું : વેણું : છાણું : આણું—તમે આખો શબ્દકોષ ઉઘલાવો તો અનેક શબ્દો મળી આવશે.

એ જ રીતે : જમાવે : નમાવે : ખમાવે : શમાવે : સમાવે : ભમાવે : ગુમાવે : ધુમાવે, આદી શબ્દો થાય છે.

એક તરફથી આવા પુષ્કળ શબ્દો બનતા હોય, બીજી તરફથી ચાવીની રચના એવી હોય કે તેમાં વધારે શબ્દો લાગૂ પડતા હોય. એ વખતે આપણે મુંઝાઈ જઈએ છીએ. જે કે કોઈ પણ શબ્દચોરસ યા શબ્દબૂદ્ધમાં એવી ચાવીઓ વધારે નથી હોતી, ગણી ગાંઠી જ હોય છે, પરંતુ હોય છે તો ખરી.

જ્યારે આવા પુષ્કળ શબ્દો ઉપસ્થિત થાય અને એ ક્રતાં વધારે શબ્દો ચાવીની રચનાને લાગૂ પડતા ત્યારે એ ચાવીને માટે સામાન્ય રીતે ત્રમણાં પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ. એટલે કે જે દરેકના એ શબ્દો થતા હોય તો એવી ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓના છ શબ્દોને પરમ્યુટ કરીને એક પ્રવેશ પત્ર બધા ખરામાં લાવવું હોય તો $2 \times 2 \times 2 = 8$ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ, પરંતુ જે દરેક ચાવીના ત્રણ શબ્દો લાગતા હોય તો ત્રણ ચાવીઓના નવ શબ્દો થયા. એ નવ શબ્દોને પરમ્યુટ કરીને એક પ્રવેશપત્રને બધા ખરામાં લાવવું હોય તો $3 \times 3 \times 3 = 27$ પ્રવેશપત્રો ભરવાં જોઈએ.

આપણે ત્રણ ચાવીઓ લઈએ.

(૧) લેણું : દેણું : નાણું :

(૨) દાની : માની : ધૂની :

(૩) ધીર : વીર : પર :

આ નવ શબ્દોને હવે પરમ્યુટ કરો :

કે. ૨૬

વિકલ્પ ચાવીઓ.

પ્ર. પત્ર	૧	૨	૩
૧	લેણ.	દાની	ધીર
૨	લેણ.	માની	ધીર
૩	લેણ.	ધૂની	ધીર
૪	લેણ.	દાની	વીર
૫	લેણ.	માની	વીર
૬	લેણ.	ધૂની	વીર
૭	લેણ.	દાની	પર
૮	લેણ.	માની	પર
૯	લેણ.	ધૂની	પર
૧૦	દેણ.	દાની	ધીર
૧૧	દેણ.	માની	ધીર
૧૨	દેણ.	ધૂની	ધીર
૧૩	દેણ.	દાની	વીર
૧૪	દેણ.	માની	વીર
૧૫	દેણ.	ધૂની	વીર
૧૬	દેણ.	દાની	પર
૧૭	દેણ.	માની	પર
૧૮	દેણ.	ધૂની	પર
૧૯	નાણ.	દાની	ધીર
૨૦	નાણ.	માની	ધીર
૨૧	નાણ.	ધૂની	ધીર
૨૨	નાણ.	દાની	વીર
૨૩	નાણ.	માની	વીર
૨૪	નાણ.	ધૂની	વીર
૨૫	નાણ.	દાની	પર
૨૬	નાણ.	માની	પર
૨૭	નાણ.	ધૂની	પર

આ રીતે ૨૭ પ્રવેશપત્રો માત્ર ત્રણ વિકલ્પ ચાવીઓમાં જ ભરવાં પડે. એ કદિ પણ હિતકારક નથી. એટલે ત્યારે આવા વધારે શબ્દો લાગૂ પડતા દેખાતા હોય ત્યારે એ ચાવીનાં પૂરો વિચાર કરીને બનતાં સુધી તેમાંથી એક ચોક્કસ શબ્દ નિશ્ચિત કરી લેવો તે જ ઇષ્ટ છે.

ચાવીઓની રચનામાં એટલું જોયું છે કે ત્યારે એ શબ્દોવાળી ચાવી હોય છે ત્યારે ઘણી વાર એ બેમાંથી એક શબ્દને ચોક્કસ કરવાનું મુશ્કેલ બને છે, પરંતુ ત્રણ શબ્દો થતા હોય છે ત્યારે તેમાંથી એક શબ્દ ચાવીની રચનાને આધારે ઓછી મહેનતે ચોક્કસ થઈ શકે છે.

‘જન્મભૂમિ’ શબ્દવ્યૂહ ૩૭માં ઉભી ચાવી ૧લી જુઓ : ‘એ ઉન્નત અને ભવ્ય હોય તો આદમી સ્તંભ બને છે.’ તેમાં પ્રતિમા, પ્રતિજ્ઞા અને પ્રતિભા એમ ત્રણ શબ્દો સંજો છે, અને આડી ચાવી ૭માં ‘...વિહીન માણસનો સમાજમાં બોજ પડતો નથી.’ આ સ્થળે માન, જ્ઞાન, જ્ઞાન શબ્દો લાગૂ પાડી શકાય છે. એને ઇન્ટર-લોકર કહી શકાય, અને ત્રણી તે ત્રેવડો છે, પણ તેની ઉભી તથા આડી બેઉ ચાવીની રચના એવી છે કે તેમાંથી આપણે ‘પ્રતિમા’ તથા ‘માન’ના બેલકાને ચોક્કસ કરી શકીએ છીએ.

એ શબ્દોવાળી ચાવીમાં ઘણી વાર એમ બનતું નથી, એ તે તમે જોયું હશે. એટલે તે વિષે વિશેષ ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી.

એટલે મારો મત તો એવો છે કે જો કોઈ ત્રેવડા શબ્દોવાળી ચાવી હોય તો તેમાંથી એક શબ્દ ચોક્કસ કરવો. પછી કદાચ તેમાં બહુ આવી જાય તો તેની બહુ ચિંતા ન કરવી. અથવા તો જો તેમાંથી એ શબ્દો વધારે ઠીક લાગતા હોય તો એ બે શબ્દો પસંદ કરવા પરંતુ ત્રણે શબ્દોને પ્રવેશપત્રોમાં જુદી જુદી રીતે ફેરવીને ચક્રવાનો મોહ કદિ પણ રાખવો નહિ. એમ કરવામાં એક તો પુષ્કળ પ્રવેશ-પત્રો ભરવાં પડે. અને જો થોડાં પ્રવેશપત્રોમાં એવો ફેરફાર કરો તો વધારે જૂલો પડવાનો સંભવ રહે. એ હરીફને માટે કદિ પણ લાભકારક નથી.

દર્શન ૧૫મું

ઘન્ટરલોકર

ઘન્ટરલોકર કાને કહેવા તે અગાઉ હું સમજાવી ગયો છું. સામાન્ય રીતે એકજ અક્ષરના ફેરફારથી એ શબ્દોની બૂલ પડતી હોય તેને ઘન્ટરલોક કહેવાય છે. જેમકે—

કટાક્ષ : ક્ષમા અને કટાર : રમા : અહીં ક્ષ અથવા ર એમાંથી ગમે તે એક શબ્દ મુકવાથી પ્રવેશપત્રમાં એ બૂલો પડે : સાચા ઉકેલમાં ‘ક્ષ’ મુક્યો હોય એટલે કટાક્ષ અને ક્ષમા થાય. તેને બદલે તમે ‘ર’ મુકા તો કટાર અને રમા થાય. એ જ રીતે ખાતરી : રીસ અને ખાતર : રસ અથવા કાટ : પેટ અને કાચ : પેચ.

આવા શબ્દોમાં માત્ર એક જ અક્ષરના ફેરફારથી એ બૂલો પડી જાય છે.

આવા ઘન્ટરલોકરમાં અક્ષર તો એક જ ફેરવવાનો હોય છે. એટલે જ્યારે તમે પ્રવેશપત્ર બરો ત્યારે તમારે તેની એક જ વિકલ્પ ચાવીના હિસાબે ગણતરી કરવી. એમાં જે કદાચ બૂલ પડી જશે તો એક બૂલ વધારે પડશે. પરંતુ જો તમારું ‘પરચુટેશન’ સંપાદકના સાચા ઉકેલને સાનુકૂળ હશે તો તમને બૂલમાંથી બચી જશે.

આવા ઘન્ટરલોકર વધુમાં વધુ ત્રણ કે ચાર હોય છે, પરંતુ અનુભવથી જણાયું છે કે તે માંહેના મોટા ભાગના ઘન્ટરલોકરની ચાવીઓની રચના બહુ જ સરલ હોય છે. જેમણે ‘બહુરૂપી’ના શબ્દચોરસ ૧૭મે જોયો હશે તેમને બાવ : વર અને બાન : નર તથા ગાજવટ : વન અને રાજપાટ : પાનના ઘન્ટરલોકરની ચાવીઓ ઉપરથી એ વિષયની ખાતરી થઈ ચૂકી હશે. તેની ચાવીઓની રચના જ એવી હતી કે તેને આધારે બાવ : વર તથા રાજવટ : વન નિઃશંકપણે ચોક્કસ કરી શકાય.

તે જ રીતે ‘જન્મભૂમિ’ શબ્દબૃહદ ૩૭માં પશુ પ્રતિમા : માન-પ્રતિમા : જ્ઞાન-પ્રતિભા : જ્ઞાન તથા કાટ : પેટ-કાચ : પેચ :-એ બેની

ચાવીઓની રચનાને આધારે પ્રતિમા-માન ૨ ને કાટ-પેટ સહેલાઈથી નક્કી થઈ શકતા હતા.

એ રીતે જે ઇન્ટરલોકરની ચાવીઓ સરલ લાગતી હોય તે ઇન્ટરલોકરને તો ચોક્કસ (એન્કર) રાખવા. તે સિવાય જે ઇન્ટરલોકરમાં શંકા જેવું લાગતું હોય તે ઇન્ટરલોકરનું જીથ બનાવવું. દાખલા તરીકે

ઇન્ટરલોકર ચાવી

પ્રવેશપત્ર	૧	૨
૧	જનન-નાદાન	સેવા-વાયકા
૨	જનર-નાદાર	સેવા-વાયકા
૩	જનન-નાદાન	સેના-નાયકા
૪	જનર-નાદાર	સેના-નાયકા

હવે તમે પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ ફેરવીને એક ભૂલમાં લાવવાને માટે આઠ પ્રવેશપત્રો ભર્યા હોય. તેવાં આઠ-આઠ પ્રવેશપત્રોના ચાર જીથ બનાવેલા. પહેલા જીથમાં ઇન્ટરલોકર ચાવીનાં ઉપર જણાવેલા પહેલા પ્રવેશપત્ર પ્રમાણે શબ્દો મૂકા, બીજા જીથમાં બીજા પ્રવેશપત્ર પ્રમાણે, ત્રીજા જીથમાં ત્રીજા અને ચોથા જીથમાં ચોથા પ્રવેશપત્ર પ્રમાણે શબ્દો મૂકા. એટલે ૩૨ પ્રવેશપત્રોમાં પાંચ વિકલ્પ ચાવીઓ ઉપરાંત બે ઇન્ટરલોકર ચાવીઓનું તમે સાંગોપાંગ પરમ્યુટેશન કરીને એટલા પૂરતું એક પ્રવેશપત્રને વધુમાં વધુ એક ભૂલમાં લાવી શકશો.

જો કે મોટે ભાગે ઇન્ટરલોકરની ચાવીઓનો ઉકેલ સહેલો અને છે, કારણ કે તેમાં બે ચાવીઓનો વિચાર કરવાનો હોય છે, જ્યારે અકેક ભૂલ પાડનારી વિકલ્પ ચાવીઓ માંહેની કેટલીકમાં એવાં છત્રકાં હોય છે કે તેનો આપણે એકદમ તોડ લાવી શકતા નથી.

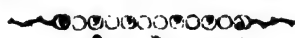
ઇન્ટરલોકરમાં આડી ચાવીથી શબ્દ સ્પષ્ટ થતો ન હોય તો તેની સાથે ઉભી ચાવી વિચારીએ એટલે માર્ગદર્શન થઈ જાય છે.

વિકલ્પમાં માત્ર એક જ ચાવીનો વિચાર કરીને શબ્દને નિશ્ચિત કરવાનો હોવાથી, એ ચાવી વિશેષ મુંઝવનારી અને છે.

એટલે હું પોતે તો બનતાં સુધી જેમાં વિકલ્પ ચાવીઓને પરમ્યુટ કરવાની હોય તે પ્રવેશપત્રોમાં બધા ઇન્ટરલોકર શબ્દોને નિશ્ચિત (એન્કર) કરીને મૂકવાના મતનો છું.

તે ઉપરાંત જે ઇન્ટરલોકર ફેરવવાની પ્રત્યક્ષ હોય તો એક ઇન્ટરલોકરને ચોક્કસ કરી ત્રણ ઇન્ટરલોકરને આઠ પ્રવેશપત્રોમાં આવરી લઉં. અને એ આઠ પ્રવેશપત્રોમાં કશો પણ ફેરફાર કર્યા વગર બીજી વિકલ્પ ચાવીઓના જે શબ્દો મને વધારે બંધ બેસતા અને ચોક્કસ લાગતા હોય તે શબ્દો દરેક પ્રવેશપત્રમાં મૂકી દઉં. એથી તે આઠ માંડેનું એક પ્રવેશપત્ર ઇન્ટરલોકરની જ ભૂલોથી રહીત અને અને તેમાં મૂકેલા વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દો સંપાદકના સાચા ઉકેલને અનુકૂળ હોય તો તે પ્રવેશપત્ર બધા ખરામાં ચાવી બન્ય. કદાચ એકાદ-બે શબ્દોમાં ફેર પડી ગય તો એકાદ-બે ભૂલ આવે પણ ખરી.

આમાંથી જે માર્ગ પસંદ પડે તે તમે લખ શકો છો.

દર્શન સોળમું

ઉપસંહાર

જેને આરંભ છે, તેનો ઉપસંહાર પણ હોવો જ જોઈએ-થવો જ જોઈએ..

આપણે શબ્દચોરસની જુદી જુદી ચાવીઓનો વિચાર કરીને તે ચાવીઓના એકથી વધારે બંધ બેસતા લાગતા શબ્દોને જુદાં જુદાં પ્રવેશપત્રોમાં કેવી રીતે પરમ્યુટ કરવા તેનો અત્યારસુધીમાં વિચાર કરી ગયા. હવે તેનો ઉપસંહાર કરી લખએ.

એકથી પંદર દર્શનમાં મારાથી બની શક્યું અને મારી બુદ્ધિ પહોંચી તે રીતે મેં માર્ગદર્શન કરાવવાનો યત્ન કર્યો છે. એ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાથી આપ સમજી શકશો. કેટલેક સ્થળે વધુ સ્પષ્ટતા કરવાને માટે લંબાણ પણ કરવું પડ્યું છે. ચાવીઓનો વિચાર કેવી રીતે કરવો, તે મહેના સૂચક શબ્દોને કેવી રીતે ધ્યાનમાં લેવા એ પણ બતાવ્યું છે.

ચાવીઓમાં—‘ સાધારણ રીતે’, ‘ વિશિષ્ટ’, ‘ પણ’, ‘ ઉર્મીશીળ’, ‘ ખાસ કરીને’, ‘ મનાય છે ’ અને એવા અનેક સૂચક શબ્દો મૂકવામાં આવે છે.

કમ ચાવીમાં કયો શબ્દ સૂચક છે તે જો આપણે જાણી લઈએ તો ચાવીની રચના આપણે માટે એકદમ સહેલી બની જાય છે.

‘ એ ઉન્નત અને ભવ્ય હોય તો આદમી સ્તબ્ધ બને છે. ’ આ ચાવીમાં ‘ ઉન્નત ’ અને ‘ ભવ્ય ’ તથા ‘ સ્તબ્ધ ’ ત્રણ સૂચક શબ્દો છે. તેમાં પણ ‘ ઉન્નત ’ તથા ‘ ભવ્ય ’નો વિશેષ વિચાર કરવાનો છે ‘ પ્રતિભા ’ એટલે તેજ અથવા કાન્તિ કે શક્તિ. તેને ઉન્નત અને ભવ્ય ભાગ્યે જ કહી શકાય—ન જ કહી શકાય. પ્રતિભાની અંદર જ ભવ્યતાનો સમાવેશ થઈ જાય છે. અને ઉન્નત એટલે ઉંચી કાન્તિ તો ન જ કહી શકાય.

એ જ રીતે પ્રતિજ્ઞા સાથે પણ ઉન્નત અને ભવ્ય શબ્દો અંધ એસતા નથી. પ્રતિજ્ઞા ભૂખ કે ભગીરથની માફક દૃઢ હોઈ શકે, બીપણ હોઈ શકે. પણ તેની અંદર ભવ્યતાનો ભાવ સમાવિષ્ટ થઈ શકતો નથી. તેમ જ ‘ ઉન્નત ’ના અર્થમાં પ્રતિજ્ઞાનું કદ ઉંચું છે એમ પણ કહી શકાય નહિ.

હવે રહી ‘ પ્રતિભા. ’ તેનો વિચાર કરીએ. પ્રતિભા એટલે મૂર્તિ. તે ઉન્નત એટલે ઉંચી હોઈ શકે અને ભવ્ય એટલે ગૌરવશાળી, પ્રભાવશાળી પણ હોઈ શકે. અને એવી પ્રતિભા જોઈને આદમી

એટલે માણસ સ્તબ્ધ અને-આશ્ચર્યચકિત બની જાય એમાં કશી પણ નવાઈ નથી.

એ પ્રમાણે ‘કેતી’ તથા ‘ભગ્ય’ એ એ સમક શબ્દો આપ-
ણને પ્રતેભાની પ્રતિતી કરાવે છે.

એ જ રીતે દરેક ચાવીને વિચાર કરવાથી મોટે ભાગે તેમાં ભૂત પડાનો સંભવ રહેતો નથી. કેટલીક વાર તો ત્રણ કે ચાર નિવાય લગભગ તમામ વિકલ્પ ચાવીઓના શબ્દોને આપણે નિશ્ચિત કરી શકીએ.

અહીં એક બીજી બાબત તરફ હરીફાતું ધ્યાન ખેંચ્યા સિવાય રહી શકતો નથી.

કેટલાક હરીફાતો એવા સ્વભાવ હોય છે કે તેઓ જુદાં જુદાં પ્રવેશપત્રોમાં જુદા જુદા શબ્દો ફેરવીને મૂકે છે ખરા, પરંતુ તેમાં તેમની કોઈ પદ્ધતિ કિંવા ધોરણ હોતું નથી. એથી ચાવીઓને લાગૂ પડના તમામ શબ્દો પ્રવેશપત્રોમાં મૂક્યાનો પોતે આત્મસંતોષ લે છે; પરંતુ પ્રવેશપત્રોમાં એ શબ્દો એવી રીતે ગોઠવાયા હોય છે કે તેને લીધે ઓછો ભૂલો આવવાને બદલે ઉઘટાની ચાર-પાંચ ભૂલો આવી જાય છે, અને તેથી તેઓ છનામ પ્રાપ્ત કરવાનો લાભ ગુમાવે છે.

એ કરતાં જો કોઈ ધોરણસર શબ્દો મૂકવામાં આવે તો તેમાં ઓછામાં ઓછી ભૂલ આવવાનો વધારે સંભવ છે.

કેટલાક હરીફા માત્ર એક અથવા ત્રણ પ્રવેશપત્રો કરતાં વધારે પ્રવેશપત્રો ભરવાં જ નહિ એવા મતના હોય છે. તેઓ માને છે કે એ પ્રમાણે કરવાથી કોઈ વાર નિશ્ચાન આપાદ લાગી જશે અને પોતે જે એક જ પ્રવેશપત્ર ભરેલું હોય તે પણ બધા ખરામાં આવી જશે !

આવી રીતે કોઈ વાર બનતું પણ હશે. તેની ના કહી શકાય નહિ. પરંતુ એને કાક-નાલીય ન્યાય કહેવાય. કામડો એસે અને તાડ પડી જાય એથી કાંઈ તાડની ઉપર કામડો એસવાને કારણે તે વધુ પડી ગયું છે એમ ન કહેવાય.

માટે એક જ પ્રવેશપત્ર ભરવાને બદલે તમે તમારા કુટુંબીજનો અને મિત્રોની સીન્ડીકેટ બનાવીને જે કોષ પદ્ધતિથી જુદી જુદી ચાવીઓના અથવા શબ્દોને આવરી લઇ વધારે પ્રવેશપત્રો ભરો. તો સામાન્ય રીતે તેમાં તમારે ગુમાવવાપાણું ન રહે અને વળી સારા ઇનામની આશા પણ રાખી શકો.

પરંતુ એરી રીને અધી ચાવીઓના શબ્દો નક્કી કરતા પહેલાં તમારે પુષ્કળ વિચાર કરવો જોઈએ. એટલું જ નહિ પણ શબ્દચોરસના ખાતામાં આપેલા અક્ષરને આધારે આડા કે ડિઆ જેટલા શબ્દો થઇ શકતા હોય તે તમામ શબ્દો તમારે તપાસવા જોઈએ. એ શબ્દો એકદમ આપણને સ્મરણશક્તિને આધારે મળી આવતા નથી. એટલે તેને માટે કોષ વિશ્વસનીય શબ્દકોશની સહાયની જરૂર છે.

ગુજરાતી ભાષામાં શબ્દકોશ આજમુખીમાં પુષ્કળ બહાર પડ્યા છે, પણ તેમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠનો 'સાર્થ' જોડણીકોશ 'પ્રામાણિક અને માન્ય ગણાય છે. એ કોશ જે તમારી પાસે હોય તો તે જરૂર ઉપયોગી થઇ પડશે.

જો કે અથા હરીફા પાસે એવો શબ્દકોશ હોતો નથી. તેવા હરીફાને શબ્દચોરસનો ઉકેલ દર્શાવનાર હરીફાઇના માર્ગદર્શક સામયિકો અને કવરો પણ ઉપયોગી બને છે.

આજમુખીમાં ગુજરાતી ભાષામાં એવાં પુષ્કળ સામયિકો અને કવરો નિકળ્યાં છે. તેમાંથી કેટલાંક અંધ થયાં છે, ખીખાં ચાલે છે, કેટલાંક નવાં પણ નિકળતાં જાય છે.

તેના સંચાલકો શબ્દકોશ તપાસી, ચાવીઓનો વિચાર કરી વિકલ્પ શબ્દો તૈયાર કરી બતાવી આપે છે. ઉપરાંત તેઓ વિકલ્પ ચાવીઓ અને ઇન્ટરલોકર ચાવીઓની ચર્ચા કરીને પોતાના દષ્ટિબિન્દુથી વધારે સચોટ લાગતો શબ્દ દર્શાવે છે, કોષ ચાવીમાં છટકું હોય તો તે પણ એઓ સૂચવે છે.

આવાં કેટલાંક કવરો અને સામયિકો મારા જોવામાં આવ્યાં છે. પરંતુ તેમાંથી ક્યાં કવરો વધારે ઉપયોગી અને તેમ છે અને ક્યાં કવરો બિનઉપયોગી ઠરે છે તેનો નિર્ણય મારાથી આપી ન શકાય-કોઈ પણ આપી ન શકે. દરેક કવરના સંચાલકમાં કાંઈ ને કાંઈ ખૂબી તો જરૂર હોય જ છે. તેમ જ કોઈ પણ શબ્દચૂલની ચર્ચામાં દરેક કવરના અભિપ્રાય એક સરખા નથી હોતા. અમુક અમુક શબ્દોમાં તેમની વચ્ચે મતભેદ દેખાય છે. પણ એક વાત ચોક્કસ છે કે તેઓ હરીફો સમક્ષ બધા શબ્દો તૈયાર કરીને મૂકે છે, એટલે હરીફોને શબ્દકોશ ફેંદવાની માથાકુટ રહેતી નથી, અને જેમની પાસે શબ્દકોશ ન હોય તેમને પણ આ રીતે શબ્દો મળી આવે છે.

અને બધાં કવરો જોયા પછી હરીફો કાંઈ તેમની જ સલાહ પ્રમાણે પ્રવેશપત્રોમાં શબ્દો મૂકે છે એવું નથી બનતું. હરીફોને પોતાને પણ મગજ છે, બુદ્ધિ છે, એટલે તેઓ કવરોની ચર્ચા વાંચે છે, શબ્દો તપાસે છે, પોતાની બુદ્ધિની કસોટી પર આંકી જૂએ છે. છેવટે પોતાને ખાતરી થાય છે ત્યારપછી જ શબ્દો નક્કી કરે છે. છતાં એ કવરો તેમને ઉપયોગી અને સહાયક બને છે, કેટલીક વાર લાભકર્તા પણ નીવડે છે તેની ના કહી શકાશે નહિ.

હવે મારે વિશેષ કશું કહેવાનું નથી. મેં જુદાં જુદાં દર્શનોમાં જે કોષ્ટકો આપ્યાં છે તે બધાં અનુભવી જોયાં છે, મારી બુદ્ધિ કસી જોયાં છે, તેની ચકાસણી બરાબર કરી જોઈ છે, તે કોષ્ટકોની મદદ અમારો સીન્ડીકેટને લાભકારક બની છે. અને તેથી જ હું તે આપની સમક્ષ ધરવાને પ્રેરાયો છું. આપ તેનો લાભ ઉઠાવી, સાફ પનામ મેળવવાને બાબતજાણી બનો એમ અંતરથી ઇચ્છું છું.

સંપૂર્ણ

ગુજરાતી ભાષાનું અનોડ ડિક્ટેટવ સાપ્તાહિક

અ હ ર પી

તેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૩-૦ છે. તે અગીયાર વર્ષ થયા દર ગુરુવારે પ્રકટ થાય છે. દરેક અંકમાં અતિરસભરી લાંબી સંપૂર્ણ ડિક્ટેટવ વાર્તા, દુનિયાભરમાં બનતા બનાવો, તન્નુર અને તણુખા, નવરાશે નવ રસ, સલુણી વાણી, બા અને બાળક, બળવાન બનો, જેવા રસપૂર્ણ બોધક અને મનોરંજક વિષયો તમને બુદ્ધિ અને બળ સાથે સુગ્રાન આપી હિમ્મતવાન બનાવે છે. વાર્ષિક ગ્રાહકને

— બે પ્રસ્તક —

દીવાન અમરજી

એ અગીયારમા વર્ષનું 'અહરૂપી'ના તંત્રીએ લખેલું રૂ. ૩-૮-૦ની કિંમતનું મળે છે, જેપરાંત 'અહરૂપી'માં પ્રગટ થતી ડી. શબ્દચોરસ હરીફાઈ તમારી આર્થિક સુલવણ દૂર કરવામાં પણ મદદગાર બની શકે તેમ છે. તમે જો ગ્રાહક ન હો તો રૂ. ૫-૩-૦ મનીઓર્ડરથી મોકલી તમારું નામ ગ્રાહક તરીકે નોંધાવો.

વ્યવસ્થાપક 'અહરૂપી' કાર્યાલય

રાણપુર (કાઠિયાવાડ) B. S. Ry.
